

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppätieteiden tiedekunta, Laskentatoimi

Kandidaatintutkielma

Maallikkotilintarkastuksesta luopuminen yrittäjän näkökulmasta

**The Consequences of Abolition of so-called Layman Audits from the
Entrepreneur's point of view**

15.1.2007

Tekijä: Hanna Kokkonen

Opponentti: Tanja Turunen

Ohjaaja: Ulla Kotonen

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen taustaa.....	1
1.2	Tutkimusongelma, tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset.....	3
1.3	Tutkimusmetodologia ja tutkimusaineisto.....	4
1.4	Tutkimuksen rakenne	4
1.5	Pienen yrityksen määritelmä.....	5
2	TILINTARKASTUS	6
2.1	Tilintarkastuksen tavoitteet, tarkoitus ja luotettavuus	6
2.2	Hyvä tilintarkastustapa.....	7
2.2.1	Luottamus	8
2.2.2	Uskottavuus	9
2.2.3	Vastuu.....	9
2.3	Mistä tekijöistä tilintarkastuksen kustannukset muodostuvat?	11
2.4	Yhteenveto	12
3	TILINTARKASTAJA	14
3.1	Tilintarkastajan kelpoisuus.....	14
3.1.1	Tilintarkastajan yleinen kelpoisuus.....	14
3.1.2	Tilintarkastajan riippumattomuus ja esteettömyys	15
3.2	Tilintarkastajan tehtävät ja rooli pienessä yrityksessä.....	17
3.3	Maallikkotilintarkastajan ja hyväksytyin tilintarkastajan vertailua	19
3.3.1	Luotettavuus ja uskottavuus.....	19
3.3.2	Tilintarkastajan vastuun toteutuminen.....	21
3.4	Yhteenveto	22
4	MAALLIKKOTILINTARKASTUKSESTA LUOPUMISEN VAIKUTUKSET YRITTÄJÄLLE	24
4.1	Maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutukset tilintarkastusvelvollisuuden säilyessä ennallaan	24
4.1.1	Tilintarkastajien määrän kehittyminen ja tilintarkastajien riittävyys.....	24
4.1.2	Vaikutukset tilintarkastuksen kustannuksiin	27

4.2	Maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutukset jos tilintarkastusvelvollisuus poistetaan pieniltä yrityksiltä	29
4.2.1	Vaikutukset tilintarkastajien riittävyteen.....	30
4.2.2	Tuoko tilintarkastuksesta luopuminen säästöjä?.....	31
4.3	Tarvitaanko pienessä yrityksessä tilintarkastusta?	32
4.4	Onko maallikkotarkastus parempi kuin ei tilintarkastusta ollenkaan?	35
4.5	Yhteenveto.....	37
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	38
	LÄHDELUETTELO	41

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Nykyinen tilintarkastuslaki (TTL 1994/936) tuli voimaan vuonna 1995. Voimassa oleva tilintarkastuslaki koskee hyväksytyt eli KHT- tai HTM-tilintarkastajan lisäksi myös maallikotilintarkastajan suorittamaa tilintarkastusta. Tilintarkastusvelvollisuus puolestaan koskee kaikenkokoisia ja -tyyppisiä yrityksiä. Osakeyhtiön ohella myös kaikissa avoimissa yhtiöissä ja kommandiittiyhtiöissä on valittava vähintään yksi tilintarkastaja. (Rinkineva 1998, 41)

Voimassa olevan tilintarkastuslain mukaan pienet yritykset voivat valita tilintarkastajaksi hyväksytyt tilintarkastajan sijaan niin sanotun maallikotilintarkastajan, mikäli tietyt laissa asetetut kokorajat alittuvat. (LTT-tutkimus 2006, 39) Kokorajoilla viitataan TTL 11.1 §:ään.

TTL 11.1 § mukaan yritykseen on valittava vähintään yksi hyväksytyt tilintarkastaja, mikäli vähintään kaksi seuraavista edellytyksistä täyttyy:

- Taseen loppusumma edellisellä tilikaudella yli 340 000 euroa
- Liikevaihto edellisellä tilikaudella yli 680 000 euroa
- Yrityksen palveluksessa edellisen tilikauden aikana ollut keskimäärin yli 10 henkilöä.

Mikäli TTL 11.1 §:ssä säädetyt rajat eivät ylitä (tai korkeintaan yksi rajoista ylittyy), yritykseen voidaan siis valita maallikotilintarkastaja.

Voimassa olevaa tilintarkastuslakia on arvosteltu, koska se sallii maallikotilintarkastajien käyttämisen (Rinkineva 1998, 41). Kauppa- ja teollisuusministeriön asettama tilintarkastuslakityöryhmä esittikin tilintarkastuslain muuttamista ja kehittämistä koskevassa raportissaan, että maallikotilintarkastuksesta pitäisi luopua tilintarkastuslain uudistamisen yhteydessä (LTT-tutkimus 2006, 13).

Tilintarkastuksen merkitys tilinpäätösinformaation oikeellisuuden ja luotettavuuden varmistajana sekä uskottavuuden kannalta on merkittävä. Tilintarkastuksen luotettavuuden merkitys on kasvanut entisestään samaan aikaan kun tilintarkastuksen yhteiskunnalliset vaikutukset ovat korostuneet. Toimintaympäristö on muuttunut yhä vaativammaksi ja erot ammattilintarkastajien ja maallikkotilintarkastajien välillä ovat kasvaneet. Maallikkotilintarkastuksen lakkauttamista perustellaan sillä, että maallikkotilintarkastusta ei pidetä yhtä laadukkaana ja luotettavana kuin hyväksytyn tilintarkastajan suorittamaa tilintarkastusta. Tilintarkastajille asetettavien vaatimusten kasvaessa maallikkotilintarkastajien ei enää uskota suoriutuvan lakisääteisistä velvollisuuksistaan. Maallikkotilintarkastus on myös kansainvälisellä tasolla harvinaista. (HE 194/2006, 6, 17-18)

Tilintarkastuslakityöryhmän esitykseen tilintarkastuslain kehittämistarpeista pyydettiin lausuntoja useilta eri tahoilta, muun muassa eri ministeriöiltä, yliopistoilta, yhdistyksiltä ja virkamiestahoilta. Lausunnonantajista suurin osa kannatti tilintarkastuslakityöryhmän esitystä maallikkotilintarkastuksen lakkauttamisesta. Ehdotusta vastusti vain kolme tahoa: Valtiontalouden tarkastusvirasto, VIRKE (Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti) ja TT (Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto). Tarkastusvirasto perusteli kantaansa siten, ettei maallikkotilintarkastajien kokemusta ja osaamista pienten yritysten tarkastuksessa pitäisi jättää hyödyntämättä. VIRKE puolestaan totesi, ettei maallikkotilintarkastuksesta luopuminen ole hyvä ratkaisu, ellei tilalle oteta käyttöön korvaavaa ja aikaisempaa tehokkaampaa valvontajärjestelmää. TT muistutti, että hyväksytyn tilintarkastajan käyttöpakosta aiheutuvat kustannukset voisivat nousta kohtuuttomiksi pienelle yritykselle. TT kuitenkin kannattaisi maallikkotilintarkastuksesta luopumista, mikäli pienet yrityksen vapautettaisiin tilintarkastuspakosta. (Tilintarkastuslakityöryhmä 2004, 10, 12)

Keskusteluun maallikkotilintarkastuksen lakkauttamisesta liittyy keskeisesti kysymys pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden laajuudesta. Hyväksytyn tilintarkastajan käyttövelvollisuus voidaan ulottaa koskemaan kaikkia yrityksiä tai vaihtoehtoisesti pienimmät yritykset voidaan vapauttaa tilintarkastusvelvollisuudesta. (HE 194/2006, 18) Tilintarkastuslakityöryhmän ehdotuksen mukaan Hallituksen esityksessä

(194/2006, 18-19) on ehdotettu, että pienimmät yritykset vapautettaisiin tilintarkastusvelvollisuudesta. Ehdotus on kuitenkin jakanut mielipiteet kahtia, joten vielä on vaikea ennustaa pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden kohtaloa.

Maallikkotilintarkastuksesta luopumisesta on kirjoitettu paljon yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja yrityksen ulkoisten sidosryhmien kannalta. Yrittäjän näkökulma on jäänyt vähemmälle huomiolle, minkä vuoksi tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutuksia yrittäjän näkökulmasta.

1.2 Tutkimusongelma, tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset

Tutkimuksessa tarkastellaan maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutuksia pieneen yritykseen. Tutkimuksen ongelman muodostaa kysymys: ”Miten maallikkotilintarkastuksesta luopuminen vaikuttaa pieneen yritykseen?”. Tavoitteena on tarkastella sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia, ei sinänsä ottaa kantaa siihen, olisiko yrityksen kannalta parempi että maallikkotilintarkastus sallittaisiin vai että siitä luovuttaisiin.

Päätavoite pyritään saavuttamaan alatavoitteiden kautta. Tutkimuksen alatavoitteena on määritellä tilintarkastuksen tavoitteet ja tarkoitus sekä selvittää, mistä tekijöistä tilintarkastuksen kustannukset muodostuvat. Alatavoitteisiin kuuluu myös tilintarkastajalle asetettavien kelpoisuusvaatimusten, tilintarkastajan tehtävien ja roolin selvittäminen pienessä yrityksessä sekä tilintarkastuksen merkityksen arvioiminen yrittäjälle. Lisäksi pienen yrityksen erityispiirteitä pyritään tuomaan esille läpi koko tutkimuksen.

Koska mahdollisuus käyttää maallikkotilintarkastajaa koskee voimassa olevan lain mukaan vain pieniä yrityksiä (liikevaihdon, taseen loppusumman ja henkilöstön määrän rajat huomioiden), tutkimus rajataan koskemaan vain pieniä yrityksiä. Tutkimus rajataan edelleen koskemaan yhtiömuodoista osakeyhtiöitä ja henkilöyhtiöitä. Asunto-osakeyhtiöt jätetään tutkimuksen ulkopuolelle.

1.3 Tutkimusmetodologia ja tutkimusaineisto

Tutkimusstrategia on kvalitatiivinen. Tutkimusmenetelmä on deskriptiivinen ja toisaalta ymmärtämään pyrkivä, sillä tarkoituksena on tutkia miten maallikkotilintarkastuksesta luopuminen vaikuttaisi pieneen yritykseen.

Tutkimus on teoreettinen ja lähdemateriaalina on käytetty tilintarkastuslakityöryhmän raporttia, tilintarkastuslakityöryhmän yhteenvetoa saaduista lausunnoista, Hallituksen esitystä tilintarkastuslain muuttamisesta (194/2006) sekä Kauppa- ja teollisuusministeriön teettämää tutkimusta tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudellisista vaikutuksista. Lisäksi tutkimuksessa on käytetty lähteinä alan kirjallisuutta sekä ammattilehdissä kirjoitettuja artikkeleita. Tilintarkastusalan kirjoista keskeisimpiä ovat Horsmanheimon ja Steinerin, Ahon ja Vänskän, Saarikiven sekä Riistaman teokset. Ammattilehdistä Tilintarkastus-Revision ja Tilisanomat ovat tutkimuksen kannalta tärkeimmät lähteet.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus jakaantuu viiteen päälukuun. Ensimmäinen luku on johdanto, jossa esitellään tutkimuksen taustaa, tutkimusongelma, tutkimuksen tavoitteet, rajaukset ja rakenne sekä pienen yrityksen määritelmä. Toinen luku käsittelee tilintarkastusta, sen tavoitteita ja tarkoitusta sekä velvollisuutta noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. Lisäksi selvitetään, mistä tekijöistä tilintarkastuksen kustannukset muodostuvat. Kolmannessa luvussa tarkastellaan puolestaan tilintarkastajalle asetettavia kelpoisuusvaatimuksia sekä tilintarkastajan tehtäviä ja roolia pienessä yrityksessä. Luvussa vertaillaan myös maallikkotilintarkastajaa ja hyväksytyä tilintarkastajaa tilintarkastuksen luotettavuuden ja uskottavuuden sekä tilintarkastajan vastuun toteutumisen kannalta. Neljännessä luvussa tutkitaan maallikkotilintarkastuksen lakkauttamisen vaikutuksia yritykseen. Koska maallikkotilintarkastuksen lakkauttamisen ohella on ehdotettu myös tilintarkastusvelvollisuuden poistamista pieniltä yrityksiltä, tullaan maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutuksia tutkimaan sekä tilanteessa jossa tilintarkastusvelvollisuus säilyy ennallaan että

tilanteessa jossa pienimmät yritykset vapautetaan tilintarkastuksesta. Tarkastelun kohteena molemmissa tilanteissa ovat tilintarkastajien riittävyys ja tarkastuksen kustannukset. Viidennessä luvussa esitetään tutkimuksen lopuksi yhteenveto ja johtopäätökset.

1.5 Pienen yrityksen määritelmä

Pienellä yrityksellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaista osakeyhtiötä sekä avointa- ja kommandiittiyhtiötä, johon voidaan voimassa olevan lain mukaan valita hyväksytyin tilintarkastajan sijaan maallikkotilintarkastaja. Pienen yrityksen on näin ollen alitettava TTL 11.1 §:ssä taseen loppusummalle, liikevaihdolle ja henkilöstön määrälle asetetut rajat (luku 1.1).

Tärkeä tunnusmerkki pienelle yritykselle on myös se, että johto ja omistus on keskittynyt suppealle henkilöryhmälle, usein vain yhdelle henkilölle. Yrittäjä osallistuu useimmiten henkilökohtaisesti liiketoiminnan päivittäiseen johtamiseen. (KHT-yhdistys 2005, 584; Riistama 2000, 78) Pienessä yrityksessä myös muiden tehtävien ja vastuun jako on vähäinen henkilökunnan vähäisestä määrästä johtuen. Usein kaikki henkilökuntaan kuuluvat ovat omistajayrittäjän lähimpiä ja suoranaisia alaisia. (Riistama 1999, 49) Pienessä yrityksessä päätöksenteko ja valvonta on tyypillisesti keskittynyttä (Riistama 2000, 78). Tutkimuksen neljännessä luvussa pohditaan maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutuksia yrittäjälle juuri edellä mainittujen pienen yrityksen erityispiirteiden valossa.

Termillä "omistajayrittäjä" tarkoitetaan tässä tutkimuksessa yrityksen toiminnan päivittäiseen johtamiseen osallistuvaa omistajaa. Mikäli omistaja ei osallistu päivittäiseen johtamiseen, viitataan omistajayrittäjällä sekä omistajiin että palkattuun johtoon.

2 TILINTARKASTUS

Tilintarkastus ei ole syntynyt teoreettisen kehittelyn tuloksena, vaan käytännön tarpeiden ohjaamana (Flint 1988, 4). ”Tilintarkastus voidaan määritellä tarkastettavan yhteisön taloudellista asemaa ja siihen vaikuttavia seikkoja kuvaavan informaation oikeellisuuden varmistamisena ammattitaitoisen ja luottamusta nauttivan ulkopuolisen tarkastajan toimesta” (Aho & Vänskä 1996, 1).

2.1 Tilintarkastuksen tavoitteet, tarkoitus ja luotettavuus

Tilintarkastuksella on merkittävä rooli valvoa ja tarkkailla yrityksen johtoa yrityksen omistajien puolesta (Riistama, 1999, 15). Tilintarkastuksen tarkoitus on vakuuttaa yrityksen omistajille tilinpäätösinformaation oikeellisuus. Tilintarkastuksen yhtenä tavoitteena on, että tilintarkastaja antaa lausunnon siitä, antaako tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta siten, että ulkopuoliselle muodostuu siitä oikea ja riittävä kuva. Tilintarkastuksen toisena tavoitteena on, että tilintarkastaja antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osin laadittu voimassa olevien säännösten ja määräysten mukaisesti. Lisäksi tilintarkastajan on suoritettava hallinnon tarkastus, jonka tavoitteena on selvittää vastuuvollisen toiminnan lainmukaisuutta yhteisöainsäädännön perusteella. Tilintarkastussuosituksen mukaan tilintarkastuksen tavoitteena on puolestaan saavuttaa riittävä varmuus siitä, ettei tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä tai puutteita. (Sorsa 1998, 377; KHT-yhdistys 2005, 48, 50)

Tilintarkastus perustuu siihen, että erilaiset tahot haluavat tai tarvitsevat tilinpäätösinformaatiota, eivätkä he pysty itse varmistumaan sen luotettavuudesta (Riistama 1999, 23). Tilinpäätösinformaation käyttäjät tarvitsevat luotettavaa tietoa ja sen tuottamisessa käytettäviä luotettavia järjestelmiä (KHT-yhdistys 2005, 696). Tilintarkastuksen ensisijaisena tarkoituksena onkin, että tilintarkastaja tutkii ja toteaa tilinpäätösinformaation luotettavuuden (Kokkonen 2000, 10). Luotettavuuden vaatimus on kasvanut niin keskeiseksi, että voidaan jopa sanoa, että tilintarkastusta on vain sellainen toiminta, joka nauttii ulkopuolisten luottamusta. Luotettavuuden

varmistaminen tapahtuu pääsääntöisesti luomalla tilintarkastajille eettisiä sääntöjä ja tilintarkastusta koskevia periaatteita. Eettisillä säännöillä varmistetaan muun muassa tilintarkastajan objektiivisuus ja riippumattomuus. Tilintarkastuksen luotettavuutta pyritään lisäämään myös korostamalla tilintarkastajan ammattitaidon merkitystä. (Aho & Vänskä 1996, 169)

2.2 Hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastuslain 16 § velvoittaa tilintarkastajaa noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa kaikessa toiminnassaan. Velvollisuus koskee hyväksytyjen tilintarkastajien ohella myös maallikotilintarkastajia. Hyvän tilintarkastustavan noudattaminen on tärkeä edellytys sille, että tilintarkastuksen tavoitteet voidaan saavuttaa. (Aho & Vänskä 1996, 81)

Vaikka laki velvoittaa tilintarkastajaa noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa, sen sisältöä ei ole laissa määritelty (Kosonen 2005, 86). Hyvän tilintarkastustavan sisältöä ei voidakaan yksiselitteisesti määritellä. Sen voidaan sanoa olevan jatkuvasti kehittyvää, hyvään asianajotapaan ja hyvään kirjanpitoon rinnastettavaa, tapaoikeutta. Yksi tapa määritellä hyvä tilintarkastustapa on kuvailla se tilintarkastajan velvollisuudeksi toimia huolellisen ammattihenkilön yleisesti noudattaman käytännön mukaisesti. (Aho & Vänskä 1996, 81; Kosonen 2005, 86-87) Hyvä tilintarkastustapa sisältää näin ollen myös hyvän tilintarkastajattavan (Horsmanheimo & Steiner 2002, 122).

Hyvä tilintarkastustapa sisältää periaatteita ja työmenetelmiä, jotka ohjaavat tilintarkastajan työtä. Hyvän tilintarkastustavan lähteitä ovat muun muassa lait ja asetukset, alaa valvovien elinten päätökset ja kannanotot, tilintarkastusalan suositukset sekä ammattikirjallisuus. (KHT-yhdistys 2002, 7) Lisäksi hyvää tilintarkastustapaa määrittää alalla vallitseva käytäntö, eli empiiriset havainnot siitä miten tilintarkastajat menettelevät kussakin tilanteessa. Tilintarkastajilla on siis olemassa hyvästä tilintarkastustavasta myös niin sanottua hiljaista tietoa. (Kosonen 2005, 87)

Professori Virtanen on käsitellyt artikkelissaan hyvää tilintarkastustapaa luottamuksen, uskottavuuden ja vastuun, näkökulmasta. Luottamus kuvaa tilintarkastajan ja tilintarkastuspalvelun käyttäjän, eli asiakkaan, välistä suhdetta. Uskottavuus puolestaan kuvaa tilintarkastajan suhdetta yrityksen ulkopuolisiin tahoihin ja vastuu tilintarkastajan suhdetta omaan työhönsä. ”Luottamuksen punnitseminen, uskottavuuden osoittaminen ja vastuun kantaminen ovat tilintarkastustyön perusulottuvuuksia” (Virtanen 2003, 31). Näiden kolmen ulottuvuuden välille on löydettävä tasapaino. (Virtanen 2003, 31) Seuraavissa alaotsikoissa käsitellään kolmea edellä mainittua hyvän tilintarkastustavan ulottuvuutta Virtasen mallin mukaisesti.

2.2.1 Luottamus

Tilintarkastajan ja asiakkaan välinen molemminpuolinen luottamus on tärkeä edellytys tilintarkastussuhteen syntymiselle, koska se luo pohjan yhteistyölle. Tilintarkastajan on voitava luottaa siihen, että asiakas on antanut riittävästi ja oikeaa informaatiota. Tilintarkastaja arvioi omaa luottamustaan jo ennen toimeksiannon vastaanottamista; mikäli tilintarkastaja epäilee, että hänelle esitettyyn toimeksiantoon liittyy tekijöitä, jotka voivat myöhemmin haitata tai vaarantaa tilintarkastuksen suorittamista tai luotettavuutta, hän voi kieltäytyä toimeksiannosta. Tilintarkastajan on kuitenkin otettava huomioon myös asiakkaan luottamus tilintarkastajaa kohtaan; myös asiakas voi katkaista tilintarkastajalle taloudellisesti tärkeän asiakassuhteen, jos luottamus tilintarkastajaan on mennyt. Tällaiseen tilanteeseen voi johtaa esimerkiksi tilintarkastajan antama harkitsematon lausunto tai muu toimenpide. (Virtanen 2003, 29-30)

Pitkä ja luottamuksellinen suhde tilintarkastajaan on tyypillinen erityispiirre pienille yrityksille. Tämä johtuu pitkälti tilintarkastajan korostuneesta neuvontaroolista pienessä yrityksessä. Yrittäjällä ei usein ole mahdollisuutta keskustella henkilökohtaisista ja yrityksen asioista luottamuksellisesti muun ulkopuolisen asiantuntijan kuin tilintarkastajan kanssa. (Saarinen 2002, 34)

2.2.2 Uskottavuus

Tilintarkastuksen uskottavuus muodostuu koko tarkastusprosessin aikana. Tilintarkastuksen eri vaiheisiin sisältyy monia epävarmuustekijöitä. Näitä epävarmuustekijöitä kartoittamalla ja poistamalla pyritään luomaan uskottavaa kuvaa tilintarkastuksesta. Tilinpäätöksen laadinnassa ja tilintarkastuksessa keskeinen toimintaa ohjaava periaate on olennaisuuden periaate. Olennaisuuden periaatteen mukaan informaatio on olennaista, mikäli sen pois jättäminen tai väärin esittäminen vaikuttaa informaation käyttäjien päätöksentekoon. Virhe tai puute tilinpäätöksessä voi olla niin olennainen, että se johtaa korjaamattomana lausumaan tilintarkastuskertomuksessa eli mukautettuun tilintarkastuskertomukseen. Olennaisuuden rajaa ei voida tarkasti määrittää. Olennaisuutta koskevan arvion tekee tilintarkastaja lainsäädännön ja suositusten avulla. (Virtanen 2003, 30)

Yleensä tilintarkastaja havaitsee virheet ja väärinkäytökset henkilökohtaisen osaamisensa, kokemuksensa ja ihmistuntemuksensa perusteella. Voidaan siis sanoa, että uskottavuuteen vaikuttavat tilintarkastajan ammattitaito ja kokemus. (Virtanen 2003, 31)

2.2.3 Vastuu

Vastuun ottaminen omasta työstään kuuluu hyvään tilintarkastustapaan. Mahdollisesti myöhemmin realisoituva vastuu vaikuttaa tilintarkastajan työskentelyyn koko tarkastusprosessin ajan. Vastuu on periaate, joka ohjaa tilintarkastajaa tekemään oikeita valintoja. (Virtanen 2003, 31) Tilintarkastajan vastuu jaetaan tässä tutkimuksessa siviilioikeudelliseen ja rikosoikeudelliseen vastuuseen (Kokkonen 2000, 22).

Siviilioikeudellinen vastuu on tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta toimeksiantajalleen ja sivulliselle (Horsmanheimo & Steiner 2002, 374). TTL 44 §:n mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on toimeksiantajalle aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle tai säätiölle. Tilintarkastaja on korvausvelvollinen myös avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön

yhtiömiehelle ja ulkopuoliselle aiheutuneesta vahingosta. Tilintarkastajan erityisestä huolellisuusvaatimuksesta johtuen vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä melko lievästäkin tuottamuksesta. Vahingonkorvausvelvollisuuden syntymisen edellytyksenä on se, että vahinko on todella tapahtunut, sekä se, että tilintarkastajan menettelyn ja vahingon välillä on syy-yhteys. Vahinko on yleensä taloudellista, eli yhteisö tai joku muu on kärsinyt taloudellista tappiota. Vastuu on kaikille tilintarkastajille, sekä hyväksytyille että maallikoille, sama. Tilintarkastaja vastaa myös apulaisensa aiheuttamasta vahingosta. (Aho & Vänskä 1996, 218-223)

Rikosoikeudellinen vastuu tarkoittaa, että tilintarkastaja syyllistyy tekoon, jonka johdosta hänet voidaan asettaa syytteeseen tuomioistuimessa tai hänelle voidaan tuomita rangaistus (Horsmanheimo & Steiner 2002, 395). Tilintarkastuslain 43 §:n perusteella rangaistavaksi teoksi on säädetty tilintarkastuskertomusta koskevan (TTL 19 §:n) säännöksen tahallinen rikkominen sekä hyväksytyyn tilintarkastajan ammattinimikkeen luvaton käyttäminen.

Tilintarkastajan vastuuta arvioitaessa on otettava huomioon myös tilintarkastajan salassapitovelvollisuus (Saarikivi 1999, 21). TTL 25 §:n mukaan tilintarkastaja ei saa ilmaista ulkopuoliselle, yksityiselle osakkeenomistajalle tai jäsenelle taikka tähän verrattavalle laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan tarkastettavasta yhteisöstä tai säätiöstä tietoonsa saamaa seikkaa, jos siitä voi aiheutua yhteisölle tai säätiölle haittaa. Salassapitovelvollisuutta ei noudateta, mikäli salassa pidettävä asia on säädetty ilmaistavaksi muualla laissa. Tilintarkastajan salassapitovelvollisuutta koskevat rikkomukset tulevat rangaistavaksi rikoslain mukaan. (Saarikivi 1999, 21) Tilintarkastajalla on sellainen asema, että hän voi syyllistyä luottamusaseman väärinkäyttöön ja joutua rangaistuksi sen takia. Tilintarkastaja joutuu väistämättä työnsä puolesta tekemisiin yrityssalaisuuksien kanssa, joten hänen on noudatettava erityistä huolellisuutta antaessaan julkisuuteen suullisia tai kirjallisia lausuntoja asiakkaastaan. Salassapitorikkomuksen rangaistussäännökset koskevat ensisijaisesti tahallisuutta ja tuottamuksellisuutta, mutta myös työpapereiden asianmukaiseen säilyttämiseen on syytä kiinnittää huomiota. (Riistama 1999, 426)

Oikeudellisen vastuun lisäksi tilintarkastajan on muistettava myös yrityksen edun huomioon ottava vastuu. Tilintarkastajan on puututtava kaikkiin epäkohtiin, jotka hän

havaitsee. Mutta hänen on kuitenkin harkittava, mitkä asiat ovat tilinpäätöksen luotettavuuden kannalta niin oleellisia, että ne on juridisen vastuun perusteella tuotava ilmi julkisessa tilinpäätöskertomuksessa. Varomattomasti muotoillut, vaikkakin perustellut, huomautukset voivat vahingoittaa tarkastettavan yrityksen toimintaa. (Kokkonen 2000, 24)

2.3 Mistä tekijöistä tilintarkastuksen kustannukset muodostuvat?

Tilintarkastuslaissa ei ole säädetty tilintarkastajien palkkioista, vaan palkkion sopiminen on jätetty tilintarkastajan ja hänen asiakkaansa väliseksi asiaksi. Tilintarkastuspalkkiot kuuluvat vapaan kilpailun ja hinnan muodostuksen piiriin. Tilintarkastustoimistoilla ja tilintarkastajilla on kullakin omat palkkioperusteensa. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 163-164) Tilintarkastuksen hintaan vaikuttavia tekijöitä on useita. Ensinnäkin hintaan vaikuttaa tarkastuksesta aiheutuva työmäärä, joka voi vaihdella tarkastuskohteesta riippuen paljonkin. Toiseksi hintaan vaikuttaa tilintarkastusmarkkinoiden kilpailun toimivuus. Tällä hetkellä kilpailu toimii ainakin teoreettisesta lähtökohdasta katsoen hyvin, johtuen siitä, että alalle tulon esteet ovat pienet. (LTT-Tutkimus 2006, 44) Lisäksi hintaan vaikuttaa tilintarkastajan ammattitaito ja kokemus, sillä ne tuottavat asiakkaalle lisäarvoa, josta asiakas on valmis maksamaan enemmän (Niemi 2004, 60).

Tilintarkastuksen kustannukset yrityksille muodostuvat yleensä tilintarkastajan palkkiosta lakisääteisen tarkastuksen suorittamisesta. Halutessaan yritykset voivat tilata erikseen maksullisia konsultointipalveluita (esimerkiksi vero- tai yleisliikkeenjohdollinen neuvontaa). Lisäksi yritykselle voi syntyä välillisiä kustannuksia siitä, että yrityksen sisäisiä resursseja, kuten henkilöstön tilintarkastukseen liittyvä työnteko, sitoutuu tilintarkastustyöhön. (LTT-Tutkimus 2006, 46)

Toimeksiannosta sovittaessa tilintarkastajalta pyydetään yleensä arviota tilintarkastuksen kustannuksista. Yleensä tilintarkastuspalkkiota ei kuitenkaan sovita kiinteäksi, ainakaan kirjallisesti. (Riistama 1999, 65) Yritykset voivat myös pyytää

tarjouksia ja järjestää tarjouskilpailuja ja pyrkiä siten saamaan mahdollisimman hyvän tilintarkastajan mahdollisimman edullisesti (Saarikivi 1999, 223).

Tilintarkastustoimisto BDO FinnPartners Oy:n teettämän tutkimuksen mukaan pienet yritykset ovat kuitenkin laiskoja kilpailuttamaan tilintarkastajia. Pienistä ja keskisuurista yrityksistä ainoastaan 13 prosenttia on kilpailuttanut tilintarkastustoimistoja kahden kuluneen vuoden aikana ja 18 prosenttia viimeisen 3-5 vuoden aikana. 44 prosenttia Pk-yrityksistä puolestaan ilmoitti, etteivät ne ole koskaan kilpailuttaneet tilintarkastustoimistoja. Vertailtavuuden vuoksi kerrottakoon, että 500 Suomen suurimman yrityksen joukosta vain 21 prosenttia ei ollut koskaan kilpailuttanut tilintarkastajia. BDO FinnPartnersin tutkimuksen mukaan 70 prosenttia Pk-yrityksistä oli erittäin tyytyväisiä ja 25 prosenttia melko tyytyväisiä nykyiseen tilintarkastajaansa, mikä on varmasti yksi syy kilpailuttamisen vähäisyyteen. Tutkimuksesta selvisi myös, että Pk-yrityksille tilintarkastajan pysyvyys ja joustavuus oli tärkeämpää kuin suuryrityksille. (Sahiluoma 2006, 13) Se, että pienet yritykset painottavat tilintarkastajan pysyvyyttä johtuu varmasti pitkälti siitä, että luottamussuhteen merkitys on hyvin tärkeä pienten yritysten omistajille. Kun tilintarkastaja on yrittäjän tuttu ja häneen ollaan tyytyväisiä, kynnys lähteä kilpailuttamaan tilintarkastajia on varmasti korkea.

2.4 Yhteenveto

Tilintarkastus on syntynyt käytännön tarpeista johtuen. Tilintarkastuksen tarkoitus on valvoa yrityksen johtoa ja varmistaa tilinpäätöksen oikeellisuus yrityksen omistajille. Tilintarkastuksen tavoitteena on todeta, antaako tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot yrityksen toiminnasta ja taloudellisesta asemasta, sekä onko tilinpäätös laadittu säännösten ja määräysten mukaisesti. Tavoitteena on myös varmistaa, ettei tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä ja puutteita. Tilintarkastukseen liittyy olennaisesti olettaamus toiminnan luotettavuudesta. Luotettavuus varmistetaan luomalla tilintarkastajille eettisiä sääntöjä ja tilintarkastusta ohjaavia periaatteita.

Hyvä tilintarkastustapa on tapaoikeutta, joka sisältää periaatteita ja työmenetelmiä ja ohjaa tilintarkastajan toimintaa. Hyvää tilintarkastustapaa on kuvattu kolmen

tilintarkastuksen ulottuvuuden kautta: luottamuksen, uskottavuuden ja vastuun. Luottamus kuvaa tilintarkastajan ja asiakkaan välistä suhdetta. Luottamus luo pohjan yhteistyölle ja on siksi tärkeä edellytys tarkastussuhteen syntymiselle. Erityisesti pienten yritysten kohdalla luottamussuhteen merkitys korostuu. Uskottavuus kuvaa tilintarkastajan suhdetta yrityksen ulkopuolisiin tahoihin. Uskottavaa kuvaa pyritään luomaan kartoittamalla ja poistamalla tilintarkastustyöhön liittyviä epävarmuustekijöitä. Vastuu kuvaa tilintarkastajan suhdetta omaan työhönsä. Vastuu voidaan jakaa siviilioikeudelliseen ja rikosoikeudelliseen vastuuseen. Lisäksi tilintarkastajan on huomioitava yhteisön edun huomioon ottava vastuu. Vastuu on ammatillisesta pätevyydestä riippumatta sama kaikille tilintarkastajille.

Tilintarkastuksen kustannukset muodostuvat yleensä lakisääteisen tarkastuksen hinnasta. Lisäksi yritykset voivat ostaa erikseen konsultointipalveluja ja niille voi aiheutua välillisiä kustannuksia yrityksen sisäisten resurssien sitoutuessa tarkastustyöhön. Tilintarkastuksen hintaan vaikuttavat tarkastuksen vaatima työmäärä, tilintarkastusmarkkinoiden kilpailun toimivuus sekä tilintarkastajan ammattitaito ja kokemus. Tarjouskilpailuja järjestämällä yrittäjät voivat pyrkiä saamaan tilintarkastuksen mahdollisimman edullisesti. Pienyrittäjät eivät juurikaan kilpailuta tilintarkastajia, mikä vaikuttaa tilintarkastuksesta aiheutuviin kustannuksiin.

3 TILINTARKASTAJA

Tilintarkastajan velvollisuudet ja vastuu pienessä yrityksessä ovat oikeastaan samat kuin suuressakin yrityksessä. Tilintarkastajalta edellytetään yleistä kelpoisuutta, riippumattomuutta sekä esteettömyyttä ja tilintarkastuksen suorittamista hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. (Koskela 2005, 21)

3.1 Tilintarkastajan kelpoisuus

Tilintarkastajan kelpoisuusvaatimukset voidaan jakaa yleisiin ja erityisiin kelpoisuusvaatimuksiin. Yleiset kelpoisuusvaatimukset koskevat lakisääteisen tilintarkastajan tehtävään valittavaa tilintarkastajaa ja ne sisältyvät tilintarkastuslain 10 §:ään. Pykälä sisältää tilintarkastajan kelpoisuuden vähimmäisvaatimukset, jotka sekä hyväksytyjen että maallikkotilintarkastajien on täytettävä kaikissa tarkastuskohteissa niiden koosta ja erityisvaatimuksista riippumatta. Erityiset tilintarkastajan kelpoisuusvaatimukset ovat sellaisia kelpoisuusvaatimuksia, jotka on täytettävä tietynlaisissa tai tietyn kokoisissa tarkastuskohteissa. Yleensä erityiset kelpoisuusvaatimukset liittyvät vaatimukseen valita tiettyjen raja-arvojen ylittyessä yhteisön tilintarkastajaksi KHT- tai HTM-tilintarkastaja. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 145-146) Tässä tutkimuksessa keskitytään tilintarkastajan yleisiin kelpoisuusvaatimuksiin.

3.1.1 Tilintarkastajan yleinen kelpoisuus

TTL 10 §:n mukaan tilintarkastajan tulee olla luonnollinen henkilö tai hyväksytty tilintarkastusyhteisö. Tilintarkastajan yleisen kelpoisuuden katsotaan muodostuvan kolmesta elementistä: 1) asuinpaikkavaatimuksesta, 2) edellytyksestä, ettei tilintarkastaja ole vajaavaltainen eikä konkurssissa, ja 3) asiallisesta kelpoisuudesta (Aho & Vänskä 1996, 22).

Asiallisella kelpoisuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajalla on oltava TTL 10 §:ssä säädetty sellainen laskentatoimen, taloudellisten ja oikeudellisten asioiden

sekä tilintarkastuksen tuntemus ja kokemus kuin yhteisön tai säätiön toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden on tarpeen tehtävän hoitamiseksi. Vaatimuksella tavoitellaan sitä, että tilintarkastajaksi valittavalla on riittävät tiedot ja taidot tilintarkastustehtävän hoitamiseksi (Horsmanheimo & Steiner 2002, 147). Laskentatoimen tuntemuksella tarkoitetaan kaikkea kirjanpidon ja tilinpäätöksen tuntemukseen liittyvää. Taloudellisten asioiden tuntemuksen voidaan katsoa tarkoittavan yritystoiminnan perusteiden tuntemusta. Oikeudellisten asioiden tuntemuksella puolestaan viitataan yhteisön toimintaa koskevan lainsäädännön (yhtiöoikeuden, elinkeino- ja verolainsäädännön) tuntemiseen. (Aho & Vänskä 1996, 25-26)

Vajaavaltaista, konkurssissa tai liiketoimintakiellossa olevaa henkilöä ei voida valita tilintarkastajaksi. Ei myöskään sellaista henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 148) Vajaavaltaisella tarkoitetaan alaikäistä tai holhouksenalaista luonnollista henkilöä. Konkurssissa oleva henkilö ei kelpaa tilintarkastajaksi, koska konkurssi rajoittaa hänen toimi- ja vastuukelpoisuuttaan. (Aho & Vänskä 1996, 24-25) Liiketoimintakieltoon voidaan määrätä henkilö, joka on liiketoiminnassa olennaisesti laiminlyönyt liiketoimintaan liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia tai joka on syyllistynyt vähäistä suurempaan rikolliseen menettelyyn liiketoiminnassa. Liiketoimintakieltoon määrätty henkilö ei saa harjoittaa liiketoimintaa, omistaa osakkeita tai osuuksia liikeyrityksestä eikä toimia hallituksen jäsenenä, toimitusjohtajana tai muuna vastuuhenkilönä. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 150)

Vähintään yhdellä tilintarkastajalla on oltava asuinpaikka Euroopan talousalueella, tai tilintarkastajan tulee olla (Suomessa hyväksytty) KHT- tai HTM-yhteisö. Tilintarkastajalta ei kuitenkaan vaadita suomen kansalaisuutta. Mutta hänen on täytettävä Suomessa tilintarkastajalle asetetut yleiset kelpoisuusvaatimukset. (Aho & Vänskä 1996, 23; Riistama 2000, 16)

3.1.2 Tilintarkastajan riippumattomuus ja esteettömyys

Tilintarkastajan kelpoisuusvaatimuksina on pidettävä myös vaatimuksia tilintarkastajan riippumattomuudesta ja esteettömyydestä. Vaatimukset

tilintarkastajan riippumattomuudesta ja esteettömyydestä muodostavat kokonaisuuden, jolla pyritään varmistamaan tilintarkastuksen objektiivisuus, luotettavuus ja hyvän tavan mukaisuus. (Saarikivi 1999, 12; Aho & Vänskä 1996, 36) Tilintarkastuksen riippumattomuus on yksi tärkeimmistä tilintarkastuksen perusolettamista. Tilintarkastuksen riippumattomuus voidaan saavuttaa vain, mikäli tilintarkastaja on riippumaton. (Flint 1988, 54)

Riippumattomuus tarkoittaa sitä, että tilintarkastajan toimia eivät rajoita tai niihin eivät vaikuta tilintarkastajan omat edut eivätkä taloudelliset tai sosiaaliset suhteet. Tilintarkastajan tulee voida lausua vapaasti oma käsityksensä ulkopuolisten seikkojen sitä estämättä, rajoittamatta tai siihen vaikuttamatta. (Riistama 2000, 20)

Riippumattomuus voidaan jakaa kahteen osaan: tosiasialliseen riippumattomuuteen ja riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Tosiasiallinen riippumattomuus on tilintarkastajan henkistä asennoitumista ja mielen riippumattomuutta tarkastustilanteessa. Tämä tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja muodostaa käsityksensä itsenäisesti tarkastuksen kannalta olennaisiin asioihin perustuen. Riippumattomuuden ulkoisen kuvan tavoitteena on, että riippumattomuus on ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta uskottavaa. Ulkoisen riippumattomuuden saavuttamiseksi tilintarkastajan on vältettävä asioita, jotka voivat johtaa ulkopuolisen tarkkailijan epäilemään riippumattomuuden olemassa oloa. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 208; Saarikivi 1999, 46-47)

Horsmanheimo ja Steiner (2002, 207) huomauttavat, ettei riippumattomuus voi olla absoluuttista, sillä tilintarkastaja on aina jossain määrin riippuvainen muista henkilöistä tai asioista. Tilintarkastaja on ensinnäkin tiedonsaannissaan riippuvainen tarkastuskohteen henkilökunnasta sekä kirjanpito- ja muusta aineistosta ja lisäksi hän tarvitsee johdolta liiketoimintaa koskevia keskeisiä tietoja. Jotta ulkopuolinen voi luottaa tilintarkastajan toimivan objektiivisesti, tilintarkastajan riippumattomuutta aiheuttavat tekijät on kuitenkin minimoitava. Riippumattomuus nimittäin toteutuu vain, jos se on ulkoisesti uskottavaa.

Riippumattomuuden uhkia ja riskejä ovat (Horsmanheimo & Steiner 2002, 209):

- Oman edun uhka, jossa riippumattomuus vaarantuu oman edun, esimerkiksi taloudellisen intressin vuoksi
- Oman tarkastamisen uhka aiheutuu siitä, että tilintarkastaja tarkastaa omaa työtänsä ja tämän takia objektiivisuus katoaa ja riippumattomuus vaarantuu
- Asianajon uhka tarkoittaa uhkaa siitä, että ristiriitatilanteessa tilintarkastaja lähtee ajamaan asiaa tarkastuskohteen puolesta tai sitä vastaan
- Läheisyyden uhka, eli riippumattomuus vaarantuu tilintarkastajan ja tarkastuskohteen johdon liian läheisen suhteen takia
- Painostuksen uhka, jossa todellinen painostus tai uhka painostuksen kohteeksi joutumisesta vaarantaa riippumattomuuden.

Myös tilintarkastajan toimiminen samassa tarkastuskohteessa pitkän ajan, saattaa muodostaa läheisyyden uhan ja sitä kautta vaarantaa riippumattomuuden (Lydman 2002, 7, 10). Lydmanin (2002, 10) mielestä tämä on uhkana etenkin pörssiyhtiöiden tilintarkastuksessa. Itse epäilen, että tämä uhka toteutuu myös pienissä yrityksissä, sillä niissä tilintarkastajaa ei vaihdeta usein kustannussyiden ja tilintarkastajan luottamusroolin takia.

Tilintarkastajan esteellisyyttä koskevilla säännöksillä pyritään turvaamaan tilintarkastajan riippumattomuus. Esteellisyysperusteet ovat TTL 24 §:ssä lueteltuja sellaisia riippuvuussuhteita, joiden vallitessa lainsäätäjän mielestä tilintarkastaja ei pysty toimimaan objektiivisesti, vaan riippumattomuuden katsotaan puuttuvan. Edellä tarkoitettuja esteellisyysperusteita ovat tilitysvelvollisuus, palvelus- tai muu alistussuhde, tietty sukulaisuussuhde tilitysvelvollisiin sekä rahalaina tai muu etuus. (Saarikivi 1999, 12; Horsmanheimo & Steiner 2002, 211-212, 219)

3.2 Tilintarkastajan tehtävät ja rooli pienessä yrityksessä

Pienyrityksen tilintarkastuksessa korostuvat laillisuuden tarkastus ja tilintarkastajan neuvontatehtävä (Kokkonen 2000, 82). Lakisääteinen tilintarkastus sisältää yrityksen kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastuksen. Tilintarkastajan tehtävä on

valvoa, että tilinpäätösinformaatio on annettu siten kuin voimassa olevat normit edellyttävät. (Aho & Vänskä 1996, 2) Tilintarkastajaa on perinteisesti pidetty osakkeenomistajien edun valvojana (Leppiniemi 2004, 10). Koska pienen yrityksen omistajilla on yleensä kaikki tarpeellinen tieto yhtiön taloudesta ja sen kehityksestä, he eivät välttämättä itse ole kiinnostuneita tilinpäätösinformaation luotettavuudesta. Tilintarkastajan tehtävä lainmukaisuuden valvojana on kuitenkin tärkeää myös muiden sidosryhmien tiedonsaannin kannalta. (Mäkinen 1998, 382; Kokkonen 2000, 82)

Neuvontatehtävä on tilintarkastajan toinen rooli valvontatehtävän ohella (Horsmanheimo & Steiner 2002, 33). Neuvova ja konsultoiva tilintarkastus tuottaa lisäarvoa asiakkaalle (Reiniharju 1999, 441). Erityisesti pienessä yrityksessä tilintarkastajan neuvontarooli on tärkeässä asemassa. Pienessä yrityksessä ei usein ole talousjohtoon perehtynyttä henkilökuntaa eikä omistajayrittäjällä ole riittävää laskentatoimen ja oikeudellisten asioiden asiantuntemusta, joten hän tarvitsee tilintarkastajan neuvoja kirjanpitoon, verotuksen ja oikeudellisiin kysymyksiin liittyvissä asioissa. (Koskela 1990, 34; Horsmanheimo & Steiner 2002, 327) Tilintarkastaja ei voi antaa kaikkiin ongelmiin valmiita vastauksia, mutta hän voi ohjata omistajayrittäjää löytämään sopivia ratkaisuja (Kokkonen 2000, 83).

Tilintarkastajan rooliin ja tilintarkastajaan kohdistuviin odotuksiin vaikuttaa olennaisesti myös se, millaista asiantuntemusta tilintarkastajan lisäksi pienyrityksellä on käytettävissään. Usein pienyritykset antavat kirjanpitoon ja veroasioiden hoidon tilitoimiston tehtäväksi. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 327) Mikäli yrityksen kirjanpitoa ei ole hoidettu tilitoimistossa, neuvontapalveluiden tarpeellisuus korostuu, koska yrittäjällä ei tällöin ole mahdollisuuksia keskustella yrityksen asioista luottamuksellisesti ulkopuolisen asiantuntijan kanssa. Pienyrityksen ei ole yleensä järkevää eikä taloudellisesti mahdollista palkata tilintarkastajan lisäksi ulkopuolista neuvonantajaa. (Koskela 2005, 21; Saarinen 2002, 34)

Tilintarkastajan ja pienyrittäjän väliselle suhteelle ovat tyypillisiä seuraavat piirteet (Horsmanheimo & Steiner 2002, 327):

- tilintarkastaja joutuu usein käyttämään aikaa perusasioiden selvittämiseen, valvontaan ja neuvontaan
- yrittäjä tarvitsee tilintarkastajan asiantuntemusta laskentatoimen ja oikeudellisten asioiden alalla
- tilintarkastajan rooli omistajan luottamushenkilönä korostuu
- tilintarkastajan tarve valvoa hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan toimintaa osakkeenomistajien näkökulmasta on vähäinen, sillä pienessä yrityksessä johto ja osakkeenomistajat ovat usein samoja henkilöitä tai sama henkilö
- tilintarkastuksen on oltava kustannustehokasta, koska yrittäjälle tilintarkastus on hyödyllinen lähinnä neuvojen takia eikä yrittäjä siksi ole valmis maksamaan korkeita palkkioita.

3.3 Maallikkotilintarkastajan ja hyväksytyin tilintarkastajan vertailua

Tässä luvussa vertaillaan maallikkotilintarkastajaa ja hyväksytyä tilintarkastajaa tilintarkastuksen luotettavuuden ja uskottavuuden sekä tilintarkastajan vastuukysymyksen kannalta.

3.3.1 Luotettavuus ja uskottavuus

Maallikkotilintarkastukseen liittyvä keskeisin ongelma on se, ettei maallikkotilintarkastajien lausunnoille voida panna samaa painoarvoa kuin hyväksytyjen tilintarkastajien lausunnoille. Maallikkotilintarkastajilta ei ole realistista vaatia samanlaista tarkastussuoritetta kuin hyväksytyiltä tilintarkastajalta, sillä heihin ei kohdistu erityisiä koulutus-, kokemus- tai tutkintovaatimuksia kuten hyväksytyihin tilintarkastajiin. Maallikkotilintarkastajien tekemien tarkastusten ei tämän vuoksi ole katsottu parantavan merkittävästi tilinpäätöksen luotettavuutta. (Horsmanheimo 2005, 38-39; HE 194/2006, 17-18)

Tilintarkastajien yleiset kelpoisuusehdotkaan eivät kaikkien maallikotilintarkastajien kohdalla aina täyty. Maallikotilintarkastaja ei välttämättä pysty havaitsemaan kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon virheitä. Riittävien tietojen ja taitojen puuttuessa virheiden raportoiminenkin on puutteellista. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 148) Maallikotilintarkastajien pätevyys vaihtelee suuresti. Toista ääripäätä edustaa laajan kokemuksen omaavat ekonomi-juristit, jotka eivät ole jostain syystä hankkineet auktorisointia. Toisaalta tilintarkastuskertomuksen voi allekirjoittaa toimialapalvelun henkilö, naapuri tai kukkakauppias. (Niiniluoto 2003, 11) Maallikkojen tarkastamien tilinpäätösten informaatioarvo näyttäisikin kärsivän siitä epävarmuustekijästä, joka liitetään uhkaan epäpätevän maallikon allekirjoittamaan tilintarkastuskertomukseen (Juonala 1998, 51).

Tilintarkastuksen tarkoitus tilinpäätösinformaation luotettavuuden vahvistajana voi toteutua vain, mikäli vaatimus tilintarkastajan riippumattomuudesta täyttyy (Horsmanheimo & Steiner 2002, 205). Riippumattomuuden vaatimus on täysin selvä asia hyväksytyille tilintarkastajille, mutta maallikotilintarkastajien osalta säännöksen toteutumisen voidaan olettaa olevan epävarmempaa. Erityisesti tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä on saatettu huomata, että aikaisemmin tilintarkastajana ollut maallikotilintarkastaja ei olekaan ollut riippumaton tarkastuskohteesta. Tilintarkastajan tulee itse tuntea tilintarkastuslain säännökset, sillä ei voida olettaa että ne olisivat aina tilintarkastajan valitsijan tiedossa. Maallikotilintarkastajan riippuvuus on yleisempää pienimpien yritysten kohdalla, jolloin riippuvuus perustuu usein sukulaisuus- tai ystävyysuhteeseen. (Saarnia 2005, 27) Maallikotarkastajan ollessa yritysjohdon tai sen lähipiirin tuttava, tilintarkastustehtävä mielletään helposti kunniatehtäväksi. Maallikotilintarkastaja saattaa luottaa liikaa johdon antamaan vakuutukseen siitä, että tilinpäätöksen tiedot ovat oikein. (Sorsa 1998, 379)

Tilintarkastuskertomuksen ulkopuoliselle lukijalle on merkitystä sillä, kuka on antanut ja allekirjoittanut kertomuksen. Ammattitilintarkastajat takaavat omalla nimellään yrityksen tilinpäätöksen. Tilintarkastuskertomukseen luotetaan helpommin ja sitä pidetään uskottavampana, jos sen on allekirjoittanut alalla tunnettu ja tunnustettu ammattitilintarkastaja. (Virtanen 2003, 31)

Antti Neimala toteaa Väyrysen artikkelissa (1995, 9), ettei maallikkotilintarkastajien sallimiselle ole muuta loogista perustetta kuin että sillä helpotetaan pienimpien yritysten asemaa. Tämä onkin varmasti totta. Yrittäjän intressien kannalta maallikkotilintarkastaja voi riittää tilintarkastuksen suorittamiseen. Maallikkotilintarkastajakin saattaa omata pienen yrityksen ja sen omistajien etujen kannalta tärkeää osaamista (Tilintarkastuslakityöryhmä 2004, 12). Lisäksi maallikkotilintarkastajan suorittama tarkastus on edullisempi kuin hyväksytyt tilintarkastajan suorittama tarkastus (katso. luku 4.1.2). Yrittäjä saa kustannustehokkaan tilintarkastuksen. Yrittäjälle tilintarkastuksen luotettavuutta tärkeämpää on hyvä luottamussuhde tilintarkastajaan. Korkeakaan ammattitaito ei korvaa luottamuksen arvoa (Sorsa 1998, 377).

Yrittäjälle on kuitenkin välillisesti hyötyä tilintarkastuksen uskottavuudesta ja luotettavuudesta. Yrityksen sidosryhmät, esimerkiksi rahoittaja ja tavaran toimittajat tarvitsevat luotettavaa tilinpäätösinformaatiota luoton myöntämisen ja luottoehtojen päätöksenteon tueksi (tästä puhutaan tarkemmin luvussa 4.3).

3.3.2 Tilintarkastajan vastuun toteutuminen

Maallikkotilintarkastajan antamat tilintarkastuskertomukset ovat usein vääriä sellaisissa tapauksissa, joissa yrityksen tilanne vaatisi vakiomuodosta poikkeavaa tilintarkastuskertomusta (Horsmanheimo 2005, 39). Etenkin konkurssiy yrityksissä ja joissakin talousrikostapauksissa maallikkotilintarkastajat ovat antaneet tarkastuskertomuksissaan huomautuksia vähemmän kuin hyväksytyt tilintarkastajat. Maallikkotilintarkastaja ei aina tiedä tai ymmärrä tilintarkastuksen vaatiman ammattitaidon ja vastuun merkitystä allekirjoittaessaan tilintarkastuskertomusta. Hän saattaa suhtautua tehtävään liian kevyesti ja välinpitämättömästi. (Sorsa 1998, 379; Sorsa 2001, 30)

Luvussa 2.2.3 todettiin, että vastuu tilintarkastustyöstä on sama kaikille tilintarkastajille. Ongelmaksi on kuitenkin muodostunut se, ettei maallikkotilintarkastajan vastuu käytännössä toteudu samalla tavoin kuin hyväksytyt tilintarkastajan vastuu, vaikka laki on molemmille sama. Maallikkotilintarkastajilta ei yleensä ole vaadittu vahingonkorvausta esimerkiksi virheellisen

tilintarkastuskertomuksen mahdollisesti aiheuttamista vahingoista. (Horsmanheimo 2005, 39; HE 194/2006, 18) Maallikkotilintarkastajien kohdalla vastuu realisoituu harvoin, koska heiltä ei voida edellyttää samaa osaamistasoa kuin ammattitilintarkastajilta. Maallikkotilintarkastajilla ei ole myöskään olemassa omaa valvontajärjestelmää kuten hyväksytyillä tilintarkastajilla. HTM-tilintarkastajien ammattitaidon säilymistä sekä toiminnan lainmukaisuutta valvovat kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnat. KHT-tilintarkastajien toiminnan valvomisesta vastaa puolestaan Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta. (Tilintarkastuslakityöryhmä 2003, 91; HE 194/2006, 6) Tilintarkastajan vastuukysymyksen kannalta hyväksytyin tilintarkastajan valitseminen on yrittäjälle ”turvallisempi” vaihtoehto kuin maallikkotilintarkastajan valitseminen.

3.4 Yhteenveto

Tilintarkastajaan kohdistuvat yleisen kelpoisuuden, riippumattomuuden ja esteettömyyden vaatimukset. Tilintarkastajan yleiset kelpoisuusvaatimukset ovat vähimmäisvaatimuksia, jotka sekä hyväksytyjen että maallikkotilintarkastajien on täytettävä. Yleisillä kelpoisuusvaatimuksilla tarkoitetaan riittävää laskentatoimen, taloudellisten ja oikeudellisten asioiden sekä tilintarkastuksen tuntemusta ja kokemusta. Edellytyksenä on myös, ettei tilintarkastaja ole vajaavaltainen tai konkurssissa ja että hänellä on asuinpaikka Euroopan talousalueella.

Riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja muodostaa käsityksensä itsenäisesti ilman, että siihen vaikuttavat ulkopuoliset seikat. Tilintarkastajan riippumattomuudella varmistetaan tilintarkastuksen luotettavuus. Riippumattomuus jaetaan tosiasialliseen riippumattomuuteen ja riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Tosiasiallinen riippumattomuus tarkoittaa tilintarkastajan mielen riippumattomuutta tarkastuskohteesta ja ulkoinen riippumattomuus sitä, onko riippumattomuus uskottavaa ulkopuolisen näkökulmasta. Riippumattomuuden vaarantavia tekijöitä ovat muun muassa tilintarkastajan toimiminen pitkän aikaa samassa tarkastuskohteessa ja siitä aiheutuva läheisyyden uhka. Riippumattomuus ei voi olla absoluuttista, mutta riippumattomuutta aiheuttavat tekijät on minimoitava. Esteellisyyssäännösten tarkoituksena on turvata tilintarkastajan riippumattomuus.

Tilintarkastajaa on perinteisesti pidetty yrityksen omistajien edun valvojana. Tilintarkastajalla on kaksi tehtävää: laillisuusvalvonta- ja neuvontatehtävä. Tilintarkastajan valvontatehtävä ei ole pienen yrityksen omistajien kannalta kovin tärkeää, koska johto ja omistus ei ole yleensä eriytynyt. Pienen yrityksen omistajat eivät olekaan yleensä kiinnostuneita tilinpäätösinformaation luotettavuudesta. Sen sijaan tilintarkastajan neuvontatehtävä ja rooli luottamushenkilönä korostuu pienessä yrityksessä. Neuvot ovat tarpeen, koska yrittäjällä ei usein ole riittävää osaamista taloudellisissa ja oikeudellisissa asioissa. Tilintarkastajalta saatavien neuvojen tarpeeseen vaikuttaa se, hoitaako yrittäjä tai henkilökunta itse yrityksen kirjanpidon ja veroasiat vai onko ne annettu tilitoimiston tehtäväksi. Yrittäjälle tilintarkastuksesta koitua hyöty on yleensä melko vähäinen ja siksi yrittäjä arvostaa kustannustehokasta tarkastusta.

Maallikkotilintarkastajiin ei kohdistu yhdenmukaisia koulutusvaatimuksia, joten maallikoiden pätevyys voi vaihdella suurestikin. Yrityksen ulkopuoliset tahot eivät tämän vuoksi voi luottaa maallikotarkastajien lausuntoihin. Myös maallikotarkastajan riippumattomuuden vaarantuminen on yleisempää kuin hyväksytyt tilintarkastajan. Yrittäjälle tarkastuksen luotettavuutta tärkeämpää on kuitenkin luottamuksellinen suhde tarkastajaan ja tarkastuksen edullinen hinta. Yrittäjän näkökulmasta maallikkotilintarkastaja voi olla riittävä tilintarkastuksen suorittamiseen. Epävarmuustekijän aiheuttaa yrittäjän kannalta kuitenkin se, saadaanko maallikotarkastajaa tarvittaessa vastuuseen mahdollisista rikkomuksistaan.

4 MAALLIKKOTILINTARKASTUKSESTA LUOPUMISEN VAIKUTUKSET YRITTÄJÄLLE

Maallikkotilintarkastuksesta tullaan tilintarkastuslain uudistamisen yhteydessä todennäköisesti luopumaan. Pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden kohtalo on epävarmempi. Tässä luvussa käsitellään maallikkotilintarkastuksen lakkauttamisen vaikutuksia kahdessa eri tilanteessa: 1) maallikkotilintarkastus lopetetaan ja tilintarkastusvelvollisuus säilytetään, 2) maallikkotilintarkastus lopetetaan ja pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuudesta luovutaan. Molempia tilanteita tarkastellaan siksi, että ne vaikuttavat eri tavalla muun muassa tilintarkastajien riittävyyteen ja tilintarkastuksen kustannuksiin. Luvussa pohditaan lisäksi, tarvitaanko pienessä yrityksessä tilintarkastajaa, ja sitä, onko maallikkotilintarkastus parempi kuin ei tilintarkastusta lainkaan.

4.1 Maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutukset tilintarkastusvelvollisuuden säilyessä ennallaan

Mikäli maallikkotilintarkastuksesta luovutaan ja pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuus säilytetään ennallaan, nousee esille kysymys tilintarkastajien riittävyydestä ja siitä, mitä vaikutuksia tällä olisi tilintarkastuksen kustannuksiin. Näitä asioita tarkastellaan tässä luvussa.

4.1.1 Tilintarkastajien määrän kehittyminen ja tilintarkastajien riittävyys

Suomessa on hyväksyttyjä tilintarkastajia suhteellisesti vähemmän kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Yksi selitys tälle on se, että Suomessa pienillä yrityksillä on mahdollisuus käyttää maallikkotilintarkastajaa. (Tilintarkastuslautakunta 2001, 4-5) Tilintarkastajarekisterin (tilanne 8.6.2006) mukaan Suomessa on 27 HTM-yhteisöä ja 767 hyväksyttyä HTM-tilintarkastajaa. KHT-yhteisöjä Suomessa on puolestaan 38 ja hyväksyttyjä KHT-tilintarkastajia 698. (HE 194/2006, 7) Maallikkotilintarkastajien määrää on vaikea kartoittaa, sillä heidän tekemiensä tarkastusten määriä ei kerätä systemaattisesti (Niemi 2004, 58).

Maallikkotilintarkastuksen lakkauttamiseen ja hyväksytyjen tilintarkastajien käyttöpakon laajentamiseen liittyy olennaisesti kysymys hyväksytyjen tilintarkastajien riittävydestä tulevaisuudessa (Sorsa 2001, 31). Jos maallikkotilintarkastuksesta luovutaan, tilintarkastuspalveluiden tarjoajien määrä laskee nykyisestä. (HE 194/2006, 28)

Vuonna 2003 Suomessa oli Patentti- ja rekisterihallituksen tilastojen mukaan noin 135 000 toimivaa yritystä, joista osakeyhtiöitä ja henkilöyhtiöitä oli yhteensä noin 130 000. Osakeyhtiöitä ja henkilöyhtiöistä hieman yli 80 prosenttia, noin 110 000 yritystä, saisi nykyisen lain mukaan valita maallikkotilintarkastajan. Siitä huolimatta noin 50-70 prosenttia näistä yrityksistä valitsee vapaaehtoisesti hyväksytyyn tilintarkastajaan. Maallikkotilintarkastajaa käyttävien yritysten määrä on silti olennaisen suuri. (Niemi 2004, 57-58; LTT-Tutkimus 2006, 68; Tilintarkastuslakityöryhmä 2003, 98) Maallikkotilintarkastajaa käyttävien yritysten siirtyminen käyttämään hyväksytyä tilintarkastajaa toisi merkittävästi lisää yrityksiä hyväksytyjen tilintarkastajien tarkastuskohteiksi.

Keskeisen haasteen tilintarkastajien riittävydelle luo se, että tilintarkastajakunta ikääntyy. Tilintarkastuslain mukainen hyväksymisen lakkaamisikä on 70 vuotta, mutta keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä on 59 vuotta. KHT-tilintarkastajien keski-ikä vuonna 2003 oli 48 vuotta ja HTM-tilintarkastajien keski-ikä 55 vuotta. Suurten ikäluokkien suhteellinen osuus hyväksytyistä tilintarkastajista on merkittävä, minkä seurauksena hyväksytyjen tilintarkastajien määrä vähenee kiihtyvästi lähivuosien aikana. Tilintarkastajien määrän vähenemiseen vaikuttaa tilintarkastustehtävistä ennen 70 vuoden ikää tapahtuvan omaehtoisin luopumisen lisäksi myös valvojan toimielimen toimesta tapahtuvat hyväksymisen peruuttamiset. (Tilintarkastuslautakunta 2001, 7-8; Tilintarkastuslakityöryhmä 2003, 83)

Tilintarkastajien poistuma vanhemmasta päästä on suurempi kuin alalle tulevien, tutkinnossa hyväksytyjen tilintarkastajien määrä (Sorsa 2001, 31). KHT- ja HTM-tutkintoihin vuosittain hakevien kokelaiden määrä on laskenut viimeisten vuosien aikana. Pienenevien hakijamäärien pelätään tarkoittavan sitä, että riittävä määrä potentiaalisia henkilöitä ei halua hakeutua tutkintoon ja sitä kautta alalle. KHT- ja HTM-yhdistysten arvion mukaan hakijoiden määrän lasku johtuu ainakin osittain siitä,

että KHT- ja HTM tutkinnot olisivat liian vaikeita ja tutkinnossa hyväksymisprosentit olisivat liian pieniä. (Tilintarkastuslautakunta 2001, 9) Vuonna 2005 hyväksyttiin 24 uutta KHT-tilintarkastajaa ja 14 uutta HTM-tilintarkastajaa (LTT-Tutkimus 2006, 70).

Päätoimisten tilintarkastajien määrä on suhteellisen pieni. Hyväksytyistä tilintarkastajista yhteensä vain noin 59 prosenttia toimii päätoimisina tilintarkastajina. KHT-tarkastajista päätoimisia on 86 prosenttia ja HTM-tarkastajista päätoimisia on vain 38 prosenttia. KHT-tarkastajista suurin osa työskentelee suurten ja kansainvälisten tilintarkastusyhteisöjen palveluksessa, mikä selittää sen, että suurin osa heistä työskentelee päätoimisesti tilintarkastajina. HTM-tarkastajista puolestaan enemmistö toimii itsenäisinä ammatinharjoittajina. (Niemi 2004, 58)

Keskuskauppakamarin selvitysten mukaan myös tilintarkastuspalvelujen alueellisessa saatavuudessa on huomattavia eroja eri puolella Suomea. Pohjois-Suomessa tilintarkastajia on selvästi vähemmän kuin mitä yritysten lukumäärä Pohjois-Suomessa edellyttäisi. HTM-tilintarkastajia on eniten Helsingin, Espoon ja Tampereen kauppakamarien alueella. Pohjois-Suomessa HTM-tilintarkastajia on eniten Oulun kauppakamarin alueella. KHT-tilintarkastajien alueellinen jakautuminen painottuu pääkaupunkiseudulle. KHT-tilintarkastajien riittävyyden osalta tilannetta pääkaupunkiseudun ulkopuolella helpottaa kuitenkin se, että yleensä ne yritykset, joiden tilintarkastuksen voi suorittaa vain KHT-tilintarkastaja, sijaitsevat pääkaupunkiseudulla. (Tilintarkastuslautakunta 2001, 20)

Tilintarkastajien riittävyys nyt ja tulevaisuudessa on turvattava. Tilintarkastustoiminnan laatu ei saisi kuitenkaan samaan aikaan laskea. Tilintarkastajien riittävyyden turvaamiseksi tulisi ikääntyviä KHT- ja HTM-tilintarkastajia kannustaa toimimaan mahdollisimman pitkään tilintarkastustehtävissä, sillä tilintarkastajien poistuma alalta tulee lähivuosien aikana olemaan suurempi kuin koskaan aikaisemmin. Jonkin verran käyttämätöntä kapasiteettia on myös sivutoimisissa tilintarkastajissa. Tämän niin sanotun reservin käyttöön saaminen, eli sivutoimisten tilintarkastajien houkuttelevaaminen toimimaan päätoimisesti tilintarkastustehtävissä, on tavoiteltavaa ja sen saavuttamiseksi tulisi harkita keinoja. (Tilintarkastuslautakunta 2001, 4, 8) Myös apulaisten käyttöä lisäämällä on mahdollista lisätä tuntuvasti tilintarkastajaresursseja (Tilintarkastuslakityöryhmä

2003, 84). Lisäksi alan houkuttelevuutta, etenkin nuorten keskuudessa, tulisi pyrkiä parantamaan. Myös maallikkotilintarkastajat ovat yksi mahdollinen hyväksytyin tilintarkastajan ammattista kiinnostunut kohderyhmä. Osa heistä täyttää koulutus- ja opintovaatimukset ilman täydennyskoulutusta. (Sorsa 2001, 31; Tilintarkastuslautakunta 2001, 23)

4.1.2 Vaikutukset tilintarkastuksen kustannuksiin

Tilintarkastuksen kustannukset eroavat tilintarkastajan taustasta riippuen. Maallikkotilintarkastajien kustannukset ovat pienemmät kuin hyväksytyjen tilintarkastajien käytöstä aiheutuvat kustannukset. Hyväksytyistä tilintarkastajista KHT-tilintarkastajien palkkiot ovat puolestaan korkeampia kuin HTM-tilintarkastajien palkkiot. (LTT-Tutkimus 2006, 45)

Kauppa- ja teollisuusministeriön toimeksiannosta LTT-Tutkimus Oy:n osakeyhtiöille teettämän kyselyn perusteella saatiin selville yrittäjien tilintarkastajille maksamia palkkioita keskimäärin. Tutkimustulosten mukaan lakisääteisen maallikkotilintarkastuksen kustannukset ovat keskimäärin 204-205 euroa vuodessa. HTM-tilintarkastajien palkkiot lakisääteisestä tilintarkastuksesta ovat keskimäärin 296-468 euroa vuodessa ja KHT-tilintarkastajien palkkiot puolestaan 423-588 euroa vuodessa. Konsultointipalkkioissa erot ovat hieman pienempiä. Maallikko veloittaa konsultoinnista noin 76-81 euroa kun taas HTM-tarkastaja veloittaa noin 116 euroa ja KHT-tilintarkastaja noin 103-132 euroa. (LTT-Tutkimus 2006, 46)

Kustannustietoja hyväksytyjen tilintarkastajien palkkioiden osalta voidaan pitää ainakin suuntaa antavina, joita todelliset kustannukset tuskin ainakaan alittavat. Maallikkotilintarkastajien palkkiotietoihin suhtaudun itse hieman kriittisemmin, sillä uskon, että niissä esiintyy todellisuudessa enemmän vaihtelua. Ystävänpalveluksina suoritetuista tarkastuksista maallikkotilintarkastaja tuskin pyytää palkkiota ollenkaan tai se voi olla hyvin pieni nimellinen palkkio. Sivutoimisesti maallikkotilintarkastajana toimiva ekonomi-juristi puolestaan varmaankin pyytää tilintarkastuspalkkion, mutta oletettavasti palkkio on pienempi kuin hyväksytyjen tilintarkastajien palkkiot.

Suomessa tilintarkastusmarkkinat ovat olleet tähän asti avoimet ja kilpaillut maallikkotilintarkastuksesta johtuen. Voidaan olettaa, että jos maallikkotilintarkastuksesta luovutaan ja tilintarkastusvelvollisuus pysyisi nykyisen laajuisena, paineet hintakilpailuun vähenevät, mikä merkitsee hintatason nousua. (LTT-Tutkimus 2006, 21-22) Niemi (2004, 62) kuitenkin epäilee, että tilintarkastuspalvelujen kysynnän ja tarjonnan epätasapainosta johtuva hintapiikki tasoittuisi melko nopeasti, sillä osa HTM-tilintarkastajista työskentelee tällä hetkellä vain sivutoimisina tilintarkastajina. Mikäli nämä ryhtyisivät päätoimiksi tilintarkastajiksi, palveluntarjoajien lisääntyminen ajaisi hinnat takaisin normaalille tasolle. Tämä hintojen normaalitaso nousisi kuitenkin selvästi aikaisemmasta.

Tilintarkastuksen kustannukset nousevat eniten niiden asiakkaiden osalta, jotka ovat tähän saakka valinneet halvimman saatavilla olevan ratkaisun, eli maallikkotilintarkastuksen. Nämä yritykset joutuvat jatkossa valitsemaan lakisääteiseen tilintarkastukseen hyväksytyt tilintarkastajat, jonka palkkio on maallikkotilintarkastajaa korkeampi. Usein näille asiakkaille uskottavaa tilintarkastusta tärkeämpää ovat kuitenkin tilintarkastajan neuvot. Mikäli he eivät jatkossa saa riittävästi neuvoja tilintarkastajalta, heidän on ostettava neuvontapalvelut erikseen, mikä lisää kustannuksia entisestään. Tilintarkastuksen kustannukset nousisivat eniten niiden asiakkaiden osalta, jotka tarvitsevat tilintarkastajaa vain neuvojen vuoksi tai jotka eivät koe tarvitsevansa tilintarkastajaa ollenkaan. (Niemi 2004, 62) Myös niiden yritysten, jotka käyttävät nykyisinkin hyväksyttyä tilintarkastajaa, kustannukset saattaisivat nousta hieman yleisen hintatason nousun seurauksena.

Luvussa 2.3 kerrottiin, että pienet yritykset ovat laiskoja kilpailuttamaan tilintarkastajia. Mielenkiintoinen kysymys on se, lisääntyykö pienten yritysten tilintarkastajien kilpailuttaminen, mikäli maallikkotilintarkastus lakkautetaan. Mikäli yritysten olisi valittava tilintarkastajaksi hyväksytty tilintarkastaja, tilintarkastuksen kustannukset nousisivat ja tilintarkastajien kilpailuttamisella yrittäjä voisi saada taloudellisimman markkinoilta saatavan hinnan. Todennäköisesti ei puhuta kovinkaan suurista summista, mutta pienen yrityksen omistajalle pienempikin säästö voi olla merkittävä. Kustannuskysymys tulee ajankohtaiseksi etenkin sellaisille yrityksille, jotka tällä hetkellä käyttävät pienempiä palkkioita pyytäviä maallikkotilintarkastajia.

4.2 Maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutukset jos tilintarkastusvelvollisuus poistetaan pieniltä yrityksiltä

Hallituksen esityksen mukaan samalla kun maallikkotilintarkastuksesta luovutaan, vapautettaisiin tilintarkastusvelvollisuudesta sellaiset yritykset, joissa päättyneellä ja sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella ylittyy korkeintaan yksi seuraavista ehdoista (HE 194/2006, 19):

- Taseen loppusumma 100 000 euroa
- Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto 200 000 euroa
- Palveluksessa keskimäärin 3 henkilöä.

Hallituksen esityksessä tilintarkastusvelvollisuuden määrittäviä raja-arvoja laskettiin tilintarkastuslakityöryhmän ehdottamista raja-arvoista työryhmän ehdotukseen saadun lausuntopalautteen perusteella. Tilintarkastuslakityöryhmä ehdotti tilintarkastusvelvollisuuden poistamista niiltä yrityksiltä, joissa ylittyy korkeintaan yksi seuraavista ehdosta: 1) taseen loppusumma 200 000 euroa, 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto 300 000 euroa ja 3) palveluksessa keskimäärin 5 henkilöä. (HE 194/2006, 19)

Ehdotuksen toteutuessa tilintarkastusvelvollisuudesta vapautuisi noin 53 000 osakeyhtiötä eli hieman yli puolet kaikista osakeyhtiöistä. Myös henkilöyhtiöistä suurin osa vapautuisi tilintarkastusvelvollisuudesta. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen yritysrekisterin vuoden 2004 tietoihin. Tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen pieniltä yrityksiltä ei estä yrittäjää valitsemasta vapaaehtoisesti tilintarkastajaa, mikäli kokee yrityksen hyötyvän tilintarkastuksesta. Myös yhtiöjärjestyksessä tai yhtiösopimuksessa voitaisiin määrätä tilintarkastajan valitsemisesta. Lisäksi vähemmistöllä olisi oikeus vaatia tilintarkastajan valitsemista. (HE 194/2006, 19, 27)

4.2.1 Vaikutukset tilintarkastajien riittävyteen

Koska Hallituksen esityksen mukaan maallikkotilintarkastajien käyttö ei enää olisi mahdollista, muutos olisi merkittävin sellaisten pienten yritysten osalta, joiden tilintarkastusvelvollisuus säilyisi ja jotka ovat nykyisin voineet käyttää maallikkotilintarkastusta. Laskettaessa hyväksytyn tilintarkastajan käyttövelvollisuuden raja-arvoja nykyiseltä tasolta ehdotetulle tasolle ja vapautettaessa pienimmät yritykset tilintarkastusvelvollisuudesta, osa niistä yrityksistä, jotka ovat tähän asti voineet valita maallikkotilintarkastajan, joutuisivat ehdotuksen toteutuessa valitsemaan hyväksytyn tilintarkastajan. Tähän ryhmään kuuluu Tilastokeskuksen yritysrekisterin vuoden 2004 tietojen mukaan noin 27 000 osakeyhtiötä. (HE 194/2006, 27) Henkilöyhtiöistä vastaavaa tilastotietoa ei löytynyt.

Käytännössä hyväksytyn tilintarkastajan käyttövelvollisuuden vaikutukset tilintarkastajien riittävyden kannalta jäisivät melko vähäisiksi, sillä pienimpien yritysten vapauttaminen tilintarkastusvelvollisuudesta vähentäisi tilintarkastuspalvelujen kysyntää (HE 194/2006, 27-28). Lisäksi LTT:n selvityksen mukaan noin 70 prosenttia niistä osakeyhtiöistä, jotka voisivat tällä hetkellä käyttää maallikkotilintarkastajaa ja jotka kuuluisivat jatkossakin tilintarkastusvelvollisuuden piiriin, käyttää jo nyt hyväksytyä tilintarkastajaa (LTT-Tutkimus 2006, 68). On huomioitava kuitenkin, että LTT:n tutkimus käsittää vain osakeyhtiöt. Henkilöyhtiöistä vastaavaa tutkimustietoa ei ole käytössä. Mutta kuten edellä (luvussa 4.2) todettiin, suurin osa henkilöyhtiöistä vapautuisi tilintarkastusvelvollisuudesta ehdotuksen myötä, joten tilintarkastusvelvollisuuden piiriin jäävien henkilöyhtiöiden vaikutus tilintarkastajien riittävyteen on tuskin kovin merkittävä.

Tilintarkastajien riittävyttä arvioitaessa on otettava huomioon se, että myös tilintarkastusvelvollisuudesta vapautettavat yritykset voivat halutessaan valita tilintarkastajan. LTT:n tutkimuksen mukaan tilintarkastusvelvollisuudesta vapautuvista yrityksistä noin puolet valitsisi jatkossakin vapaaehtoisesti tilintarkastajan. Lisäksi noin 20 prosenttia yrityksistä oli epävarmoja kannastaan, mutta nekin saattaisivat valita tilintarkastajan. Tilintarkastajan valitseminen vapaaehtoisesti näyttäisi kuitenkin riippuvan vahvasti siitä, käyttääkö yritys tällä hetkellä hyväksytyä tilintarkastajaa vai maallikkotarkastajaa. Hyväksytyä

tilintarkastajaa käyttävistä 65 prosenttia valitsisi tilintarkastajan kun puolestaan maallikkotilintarkastajaa käyttävistä vain 16 prosenttia valitsisi tilintarkastajan vapaaehtoisesti. (LTT-Tutkimus 2006, 61) Edellä kerrotun tutkimustuloksen 65 prosentissa ja 16 prosentissa ovat mukana kaikenkokoiset yritykset. Mutta tutkimustuloksesta voidaan päätellä, että melko harva ehdotetun tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot alittavista maallikkotilintarkastajaa käyttävistä yrityksistä valitsisi jatkossa vapaaehtoisesti hyväksytyt tilintarkastajat. Vaikka halukkaat yrittäjät valitsisivat jatkossakin vapaaehtoisesti tilintarkastajan, vaikutukset tilintarkastajien riittävyteen jäisivät melko vähäisiksi, koska suurin osa näistä käyttää jo nyt hyväksytyä tilintarkastajaa.

Tilintarkastajien riittävyttä koskeva ongelma olisi pienempi kuin tilanteessa, jossa tilintarkastusvelvollisuus säilyisi ennallaan. Tilintarkastajien lukumäärän sopeuttaminen onnistuisi pienemmillä toimenpiteillä, esimerkiksi avustavan henkilöstön määrää lisäämällä. Tilintarkastajien tilapäisen vähentymisen vaikutusten pienentämiseksi on säädetty myös siirtymäaika, jonka ajan maallikkotilintarkastajat saisivat jatkaa tehtävissään. Siirtymäaikana maallikkotilintarkastajaan ja hänen suorittamaansa tarkastukseen sovellettaisiin nykyisin voimassa olevaa lakia. Ehdotuksen mukaan yrityksissä pitäisi olla hyväksytyt tilintarkastajat viimeistään 1.1.2010 alkaen. (HE 194/2006, 28, 66)

4.2.2 Tuoko tilintarkastuksesta luopuminen säästöjä?

Luvussa 4.1.2 todettiin, että maallikkotilintarkastuksesta luopuminen, tilintarkastusvelvollisuuden säilyessä ennallaan, aiheuttaisi tilintarkastuksen hintatason nousun. Mikäli pienet yritykset vapautettaisiin tilintarkastusvelvollisuudesta samalla kun maallikkotilintarkastuksesta luovutaan, se tasapainottaisi tilintarkastajien palkkioihin kohdistuvaa hintapainetta. Tämä johtuu siitä, että hyväksytyt tilintarkastajat tietäisivät, että asiakkailta on mahdollisuus olla käyttämättä tilintarkastuspalveluita. (LTT-Tutkimus 2006, 21) Sellaiset asiakkaat, jotka tarvitsevat tilintarkastajalta vain neuvoa, voisivat hankkia neuvonsa tilintarkastusmarkkinoiden ulkopuolelta, esimerkiksi tilitoimistosta. Asiakkaiden poistuminen markkinoilta lisäisi kilpailua asiakkaista ja täten hillitsisi yleistä hintojen nousua. (Niemi 2004, 61)

Tässä tapauksessa kustannukset nousisivat sellaisten yritysten osalta, jotka ovat tähän mennessä käyttäneet maallikkotilintarkastajaa ja olisivat jatkossa velvollisia käyttämään hyväksyttyä tilintarkastajaa. Lisäksi kustannukset nousisivat sellaisten yritysten osalta, jotka ovat tähän asti käyttäneet maallikkotilintarkastajaa ja valitsisivat jatkossa vapaaehtoisesti hyväksytyyn tilintarkastajaan. Edellisessä luvussa (4.2.1) kävi kuitenkin jo ilmi, että melko harva nykyisin maallikkotilintarkastajaa käyttävistä yrittäjistä valitsisi tilintarkastajaa, jos se olisi vapaaehtoista. Niiden yrittäjien, jotka käyttävät tälläkin hetkellä hyväksyttyä tilintarkastajaa, kustannukset pysyisivät suunnilleen ennallaan tilintarkastuksen yleisen hintatason pysyessä ennallaan. Mikäli yrittäjä käyttää mahdollisuuttaan tilintarkastusvelvollisuudesta vapautumisesta hyväksi ja jättää tilintarkastaja valitsematta, tilintarkastuksen kustannukset jäisivät pois. Yrittäjä voisi käyttää säästämänsä rahat muuhun liiketoimintaan.

Tilintarkastusvelvollisuudesta luopuminen vähentäisi pienimpien, niin sanottujen mikroyritysten, pakollisia kustannusrasitteita. Kansantaloudellisesti kustannussäästön ei koeta olevan merkittävä, mutta sillä arvioidaan olevan merkitystä nimenomaan kaikkein pienimmille ja esimerkiksi aloittaville yrityksille. Ehdotuksen toteutumisen ja kustannusrasitteen poistumisen arvellaan edistävän omalta osaltaan yrittäjyyttä. Tämä seikka puolestaan on kansantaloudellisesti merkityksellistä, etenkin kun muutos kohdistuisi huomattavan suureen yritysjoukkoon. (HE 194/2006, 27)

4.3 Tarvitaanko pienessä yrityksessä tilintarkastusta?

LTT:n tutkimuksen mukaan lakisääteisen tilintarkastuksen merkitys laskee yrityksen koon pienentyessä. Erityisesti maallikkotilintarkastajaa käyttävät yrittäjät kokevat tilintarkastuksen merkityksen melko vähäisenä. (LTT-Tutkimus 2006, 48-49) Ne yrittäjät, jotka kokevat että tilintarkastuksesta on vain vähäistä tai ei mitään hyötyä, hankkivat tilintarkastuksen tällä hetkellä vain täyttääkseen lakisääteisen velvollisuutensa (Niemi 2004, 57-59).

Pienissä yrityksissä omistus ja johto eivät yleensä ole eriytyneet. LTT-Tutkimuksen mukaan pienissä yrityksissä noin 85 prosentilla on alle neljä omistajaa ja noin 35 prosentilla vain yksi omistaja. Lisäksi noin 90 prosenttia omistajista osallistuu ainakin

jossain määrin yrityksen operatiiviseen toimintaan. (LTT-Tutkimus 2006, 37, 68) Kuten jo luvussa 3.2 todettiin, omistajayrittäjä ei välttämättä tarvitse tilintarkastajaa toteamaan tilinpäätöksen oikeellisuutta ja luotettavuutta, koska tuntee itse yrityksensä talouden parhaiten. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei tilintarkastajan roolilla omistajien intressin valvojana ole merkitystä pienen yrityksen kohdalla. Tilanne on tietysti toinen, mikäli yrityksellä on ulkopuolisia sijoittajia, jotka eivät osallistu yrityksen toimintaan. Johdosta erillään olevat osakkaat tarvitsevat varmuuden tilinpäätöksen oikeellisuudesta (Rehn 2005, 20). Esimerkiksi kommandiittiyhtiön äänetön yhtiömies, joka sijoittaa vain rahaa yritykseen. Hänelle tilinpäätöksen oikeellisuuden toteamisella ja tilintarkastajan roolilla omistajien edustajana saattaa olla enemmän merkitystä kuin avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön vastuunalaisille yhtiömiehille ja osakeyhtiön sellaiselle osakkeenomistajalle, joka myös työskentelee yrityksessä.

Omistajayrittäjän näkökulmasta tilintarkastuksen tarve näyttäisikin riippuvan enimmäkseen siitä, minkälaista neuvontaa ja kuinka paljon yrittäjä tarvitsee (Niemi 2004, 57). Toisaalta jo luvussa 3.2 kävi ilmi, että pienten yritysten kirjanpito hoidetaan usein tilitoimistossa. Moni yrittäjä kokeekin tilitoimiston palvelut riittäviksi (LTT-Tutkimus 2006, 69). Tällöin tilintarkastajan rooli myös yrittäjän neuvojana menettää merkitystään. Tilintarkastajan neuvojen tarve riippuu varmasti melko paljon tilitoimiston osaamisen tasosta. Joskus yrittäjä voi myös haluta varmistaa tiedon tilintarkastajalta. Kaksi mielipidettä on kuitenkin parempi kuin yksi. Tilintarkastajalta voi saada asioihin vaihtoehtoisia näkemyksiä (Reiniharju 1999, 441). Reiniharju (1999, 441) on sitä mieltä, että hyväksytyt tilintarkastajat omaa usein laillisuusvalvontaan liittyvää tietoa enemmän kuin ammattitaitoinenkaan tilitoimisto. Tilintarkastaja voi tämän vuoksi tukea tilitoimiston taloushallinnon roolia asiakkaan asioiden hoitamisessa. Tilintarkastajalta saatavan neuvonnan tarpeesta kertoo myös se, että LTT:n selvityksen (2006, 69) mukaan yli puolet osakeyhtiöistä ostaisi taloushallinnon neuvontapalveluita jatkossa nykyiseltä tilintarkastajaltaan vaikka tilintarkastajaa ei jatkossa valittaisi tekemään lakisääteistä tilintarkastusta.

LTT-Tutkimuksen mukaan yrittäjien mielestä yksi syy luopua tilintarkastuksesta oli siitä aiheutuvat kustannukset. Tilintarkastuksen hinnan merkitys korostuu yrityksen koon pienentyessä. Lisäksi maallikkotilintarkastajaa käyttäville hinnan merkitys on

suurempi kuin hyväksytyä tilintarkastajaa käyttäville. (LTT-Tutkimus 2006, 52, 69) Koska yrittäjät eivät koe lakisääteistä tilintarkastusta tarpeelliseksi, kustannusten suhteellinen osuus hyötyihin nähden on kohtuuttoman korkea esimerkiksi suurempiin yrityksiin nähden.

Mikäli tilintarkastusvelvollisuutta ei olisi, yrittäjät voisivat tehdä itse valinnan tilintarkastuksesta punnitsemalla omia tarpeitaan ja etujaan sekä vertaamalla niitä tilintarkastuksesta aiheutuviin kustannuksiin. Tällöin yrityksen saamat hyödyt vastaisivat maksettuja kustannuksia. (LTT-Tutkimus 2006, 103) Hallituksen esityksessä (194/2006, 18-19) todetaan, ettei pienille yritykselle pitäisi siirtää uusia kustannuksia yhteiskunnan ja yrityksen sidosryhmien riskien vähentämiseksi. Kustannusrasitteiden lisääminen haittaisi pyrkimystä edistää yrittäjyyttä. Tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen vähentäisi myös pienten yritysten hallinnollista byrokratiaa (Sorsa 1998, 378).

Pienten yritysten sidosryhmille tilintarkastuksella ei ole yhtä suurta merkitystä kuin suurten yritysten sidosryhmille (LTT-Tutkimus 2006, 21). Neimala toteaa, että pienten yritysten tilintarkastuskertomuksia seurataan erittäin vähän, jolloin tilintarkastusvelvollisuutta ei pitäisi perustella sidosryhmien tarpeella. Lisäksi Neimala huomauttaa, ettei tilintarkastaja ole velkojan tai verottajan edustaja, vaan lähtökohtaisesti omistajien edun valvoja. (Väyrynen 1995, 9)

Vaikka tilintarkastaja ei edustakaan velkojia, asiallisella tilintarkastuksella on kuitenkin merkitystä velkojien luottamuksen saamiseksi (Mäkinen 1998, 382). LTT:n tutkimuksesta (2006, 38) käy ilmi, että noin 45 prosentilla pienistä osakeyhtiöistä on rahalainaa pankista ja noin 11 prosentilla julkisilta rahoittajilta. Raha- ja luokituslaitokset tarvitsevat luotettavaa tilinpäätösinformaatiota myöntäessään luottoja tai takauksia sekä leasing- ja osamaksujärjestelyjen yhteydessä. Tilintarkastuksen puuttuminen nostaa raha- ja tavaramuututtajan riskiä, mikä voi johtaa hintojen nousuun, luottokaupan ehtojen kiristämiseen ja vieraan pääoman kustannusten nousuun yrityksen osalta. Joissakin tapauksissa velkojalla saattaa olla valtaa vaatia tilintarkastuksen suorittamista. Erityisesti pankit voivat vaatia tilintarkastusta luoton myöntämisen ja luoton ylläpitämisen edellytyksenä. (Rehn 2005, 21; Leppiniemi 2004, 11-13)

Eräs ongelma, jos tilintarkastusta ei suoriteta yrityksessä, liittyy siihen että velvollisuus tilintarkastukseen saattaa mahdollisesti palata myöhemmin, esimerkiksi uuden luotonnostamisen myötä. Kun tilintarkastus suoritetaan ensimmäisen kerran, olisi kirjanpitoa ja hallintoa tutkittava taannehtivasti useamman vuoden ajalta, mistä yritykselle aiheutuisi tuntuvia lisäkustannuksia. Sama ongelma kohtaa niitä yrityksiä, jotka sijoittuvat tilintarkastusvelvollisuuden rajapintaan. Näiden yritysten kasvaessa avaavan taseen tilintarkastaminen vaatisi useamman edellisen vuoden kattavia tarkastuksia. (Leppiniemi 2004, 12; Tilintarkastuslakityöryhmä 2003, 189)

Tilintarkastuksen voidaan sanoa lisäävän yrityksen turvallisuutta. Yritys saattaa joutua tilanteisiin, joissa se tietämättään laiminlyö sille kuuluvia velvoitteita ja joutuu vastaamaan mahdollisesti tuntuvistakin taloudellisista seuraamuksista. Edellä mainittujen tilanteiden syntymistä voidaan ehkäistä käyttämällä ammattitaitoista tilintarkastajaa. Tilintarkastaja voi korjata ja ehkäistä myös muita tilinpäätökseen sisältyviä tahattomia virheitä ja puutteita. (Kauppi 2006, 11; Tilintarkastuslakityöryhmä 2003, 191) Virheiden korjaaminen vasta jälkikäteen voi tulla yritykselle kalliiksi (Niiniluoto 2003, 10). Tahattomia virheitä saattaa syntyä pienissä yrityksissä helpostikin, koska talousasioita hoidetaan usein melko vähäisillä resursseilla (Leppiniemi 2004, 11).

Suomen tuhansista tilitoimistoista vain noin viidenosa on auktorisoituja. Kirjanpidon taso ei tästä syytä välttämättä ole aina paras mahdollinen (Mäkinen 1998, 383). Tilintarkastajasta on hyötyä yrittäjälle, koska tämä pystyy usein yrittäjää paremmin arvioimaan yrityksen kirjanpitäjän toiminnan asianmukaisuutta ja palvelun laatua (Tilintarkastuslakityöryhmä 2003, 191).

4.4 Onko maallikotarkastus parempi kuin ei tilintarkastusta ollenkaan?

Maallikotilintarkastusta on pidetty ”tyhjää parempana” vaihtoehtona (Horsmanheimo 2005, 40). Maallikotilintarkastus on parempi tehoste yrityksen johdolle pitää lakisääteistä kirjanpitoa verrattuna sellaiseen tilanteeseen, ettei tilintarkastusta olisi lainkaan. (Sorsa 2001, 29) Maallikotilintarkastuksen poistamista vastustavan

VIRKE:n mielestä maallikkotilintarkastuksella on sen laadullisista puutteista huolimatta kuitenkin ennalta ehkäisevä valvonnallinen merkitys (Tilintarkastuslakityöryhmä 2004, 10, 12). Myös Leppiniemi (2004, 15) on sitä mieltä, että rajoitetun vastuun yritystoiminnassa tilintarkastuksen substanssin ja vastuunkannon kannalta maallikkotilintarkastus on parempi vaihtoehto kuin se, että tilintarkastusta ei olisi ollenkaan.

Luvussa 4.3 todettiin, että yleensä maallikkotilintarkastajaa käyttävät eivät koe juurikaan hyötyvänsä lakisääteisestä tilintarkastuksesta. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että maallikkotilintarkastajaa käyttävät kokevat hyötyvänsä vain tilintarkastajalta saamistaan neuvoista. Voidaan siis päätellä ettei maallikkotilintarkastus sinänsä tuo lisäarvoa yrittäjälle. Mikäli maallikkotilintarkastuksesta luovuttaisiin, se ei kuitenkaan poistaisi yrittäjältä mahdollisuutta kysyä neuvoja entisiltä maallikkotilintarkastajilta (LTT-Tutkimus 2006, 92).

Velkojat pitävät tärkeänä asiana sitä, että yrityksellä on riippumaton ja ammattitaitoinen tilintarkastus. Vain siten esimerkiksi rahoittaja voi varmistua siitä, että tilinpäätöksen antamat tiedot ovat oikeita ja riittäviä. Jotkut rahoituslaitokset vaativatkin hyväksytyyn tilintarkastajan käyttämistä, jotta ne myöntävät yritykselle luoton tai rahoitustuen. (Sorsa 1998, 378) Rahoittajan mielestä maallikkotilintarkastus heikentää tilintarkastuksen uskottavuutta (Saarnia 2005, 24).

”Maallikot tekevät palveluksen tutulle yrittäjälle täyttämällä yhden turhalta tuntuvan muodollisuuden, mutta ammattilaiset tarkastavat” (haastatellun rahoittajan mielipide, Saarnia 2005, 23).

Rahoittaja siis useimmissa tapauksissa vaatii, että yritys on tilintarkastettu. Rahoittajat eivät näytä myöskään luottavan maallikkotarkastajan suorittamaan tilintarkastukseen. Rahoituksen saannin kannalta ei maallikkotarkastus ilmeisestikään ole sen parempi vaihtoehto kuin se, ettei tilintarkastusta suoriteta ollenkaan. Molemmissa tapauksissa rahoittajalle jäisi riski siitä, ovatko tilinpäätöksen tiedot luotettavia.

4.5 Yhteenveto

Maallikkotilintarkastuksesta luovuttaessa tilintarkastajien määrä vähenee. Tällöin esille nousee kysymys hyväksytyjen tilintarkastajien riittävydestä tulevaisuudessa. Ongelmia aiheuttavat tilintarkastajien ikääntyminen, sivutoimisten tilintarkastajien suhteellisen suuri osuus, tilintarkastajien alueellisen jakautumisen epätasaisuus sekä alalle hakeutuvien vähäinen määrä. Kustannukset nousisivat kun yrittäjät joutuisivat jatkossa valitsemaan suuremman palkkion pyytävän hyväksytyt tilintarkastajan. Pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuudesta luopumalla tilintarkastajien saatavuutta voitaisiin parantaa edelliseen tilanteeseen verrattuna. Pienimmät yritykset vapautettaisiin samalla ylimääräisistä kustannuksista. Yrittäjä voisi kuitenkin vapaaehtoisesti valita hyväksytyt tilintarkastajan.

Pienyrittäjät eivät koe usein tarvitsevansa tilintarkastusta, koska omistaja toimii yleensä yrityksen johdossa. Omistajaa enemmän tilintarkastuksesta hyötyvät yrityksen ulkopuoliset sidosryhmät. Yrittäjän kannalta yleinen etu ei kuitenkaan ole merkityksellinen. Sen sijaan tilintarkastajasta voi olla yrittäjälle hyötyä tilintarkastajalta saatavien neuvojen vuoksi.

Maallikkotilintarkastuksesta ei aiheudu yrittäjälle lisäarvoa verrattuna tilanteeseen, ettei tilintarkastusta suoritettaisi lainkaan. Konsultointia yrittäjä voi hankkia tilintarkastajalta tai tilitoimistosta vaikka sillä ei olisi tilintarkastusvelvollisuutta. Rahoituksen saannin kannaltakaan maallikkotilintarkastuksesta ei olisi hyötyä, koska rahoittajat eivät luota maallikkotilintarkastajan suorittaman tarkastukseen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen päätavoitteena oli tutkia, miten maallikkotilintarkastuksesta luopuminen vaikuttaa pieneen yritykseen. Tarkoituksena oli tarkastella sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Tutkimus kohdistui pieniin osakeyhtiöihin ja henkilöyhtiöihin ja se tehtiin yrittäjän näkökulmasta. Tavoitteen saavuttamiseksi määriteltiin tilintarkastuksen tavoitteet ja tarkoitus, tekijät, joista tilintarkastuksen kustannukset muodostuvat, tilintarkastajalle asetettavat kelpoisuusvaatimukset sekä tilintarkastajan tehtävät ja rooli pienessä yrityksessä. Lisäksi tuotiin esille pienen yrityksen erityispiirteitä ja arvioitiin tilintarkastuksen merkitystä yrittäjälle.

Maallikkotilintarkastuksen lakkauttamisen vaikutuksia tutkittiin kahdessa eri tilanteessa: 1) maallikkotilintarkastus lopetetaan ja tilintarkastusvelvollisuus säilytetään ja 2) maallikkotilintarkastus lopetetaan ja pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuudesta luovutaan.

Maallikkotilintarkastajista luovuttaessa yrittäjä voisi hyötyä hyväksytyt tilintarkastajan paremmasta asiantuntemuksesta. Erityisesti pienissä yrityksissä tilintarkastajan neuvot ovat tarpeen yrittäjän oman taloudellisen ja oikeudellisen osaamisen puuttuessa. Hyväksytyt tilintarkastaja voi ehkäistä tahattomien virheiden ja laiminlyöntien sekä näistä aiheutuvien kustannusten jälkikäteisen syntymisen. Lisäksi tilintarkastuksen luotettavuus paranisi, minkä johdosta sidosryhmien luottamus yrittäjää ja yrityksen toimintaa kohtaan paranisi.

Mikäli tilintarkastusvelvollisuus säilytettäisiin samalla kun maallikkotilintarkastajista luovutaan, tilintarkastajien saatavuus heikkenisi. Tilintarkastajien alueellisesta jakautumisesta johtuen, erityisesti Pohjois-Suomessa tilintarkastajien riittävydestä voi tulla ongelma. Tilintarkastajapulan estämiseksi tulisi päätoimisten tilintarkastajien määrää lisätä siirtämällä kapasiteettia sivutoimisista tilintarkastajista, alan houkuttelevuutta pitäisi parantaa, jotta alalle hakeutuisi lisää ihmisiä ja hyväksytyjen tilintarkastajien käyttämien apulaisten määrää voitaisiin kasvattaa.

Tilintarkastuksen kustannukset nousisivat erityisesti niiden yritysten osalta, jotka nyt käyttävät maallikkotilintarkastajaa ja joutuisivat jatkossa valitsemaan hyväksytyt tilintarkastajan, sillä hyväksytyjen tilintarkastajien palkkiot ovat korkeammat. Kustannusten nousu ei välttämättä ole objektiivisesti ajatellen kovin suuri, mutta jos yrittäjä ei koe hyötyvänsä tilintarkastuksesta, kustannuslisä voi tuntua hänestä turhalta. Toisaalta tilintarkastajien määrän väheneminen nostaisi myös tilintarkastuksen yleistä hintatasoa, koska tilintarkastajien paineet hintakilpailuun vähenisivät. Tällöin kustannukset nousisivat myös niiden yritysten osalta, jotka käyttävät tälläkin hetkellä hyväksytyä tilintarkastajaa.

Mikäli pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuudesta luovuttaisiin Hallituksen esityksen ehdottamien rajojen mukaisesti, yli puolet osakeyhtiöistä ja valtaosa henkilöyhtiöistä vapautuisi tilintarkastuspakosta. Tällöin tilintarkastajien riittävydestä ei koituisi ongelmaa, sillä tilintarkastuspalveluiden kysyntä laskisi ja suuri osa tilintarkastusvelvollisuuden piiriin jäävistä yrityksistä käyttää jo nyt hyväksytyä tilintarkastajaa. Tilintarkastusvelvollisuuden rajat alittaviin yrityksiin voitaisiin valita vapaaehtoisesti hyväksytyt tilintarkastajat, mikäli yrittäjä kokisi siitä olevan hyötyä. Vaikka halukkaat yrittäjät valitsisivat tilintarkastajan vapaaehtoisesti, ei tälläkään olisi suurta merkitystä tilintarkastajien riittävyteen, koska tutkimuksen mukaan merkittävä osa näistäkin yrityksistä käyttää jo nyt hyväksytyä tilintarkastajaa. Maallikkotilintarkastajaa käyttävistä yrittäjistä vain harva valitsisi jatkossa vapaaehtoisesti hyväksytyt tilintarkastajat. Tilintarkastajien tilapäisestä vähenemisestä aiheutuvaa haittaa pyritään ehkäisemään erikseen säädetyllä siirtymäajalla. Siirtymäajan maallikkotilintarkastajat voisivat vielä jatkaa tehtävissään ja heidän työhönsä sovellettaisiin voimassa olevaa lakia.

Mikäli pienet yritykset vapautettaisiin tilintarkastusvelvollisuudesta, kustannukset nousisivat vain niiden yritysten osalta, jotka käyttävät tällä hetkellä maallikkotilintarkastajaa ja olisivat jatkossa velvollisia käyttämään hyväksytyä tilintarkastajaa. Sen sijaan nykyisin hyväksytyä tilintarkastajaa käyttävien yritysten kustannukset säilyisivät ennallaan. Paineita yleiselle hintatason nousulle ei olisi, koska tilintarkastajien määrän vähentyessä myös tilintarkastuspalvelujen kysyntä vähenisi. Tilintarkastuspakosta vapautuvat yritykset vapautuisivat myös tilintarkastuksen kustannuksista.

Moni pienyrittäjä kokee hyötyvänsä tilintarkastuksesta varsin vähän. Tämä johtuu siitä, että johto ja omistajat ovat yleensä samoja henkilöitä, jolloin tilinpäätöksen oikeellisuuden varmistamisella ja tilintarkastajan roolilla omistajien edun valvojana ei ole suurta merkitystä heille. Tilintarkastusvelvollisuuden poistuessa yrittäjä voisi itse harkita tilintarkastuksen tarpeellisuutta ja verrata sitä tilintarkastuksen kustannuksiin. Jos tilintarkastuksesta ei ole hyötyä, yrittäjä säästyisi turhalta kustannuserältä. Usein pienyrittäjä kokee lakisääteistä tilintarkastusta tärkeämpänä tilintarkastajalta saamiaan neuvoja. Neuvoja yrittäjä voi saada tilaamalla tilintarkastajalta konsultointia, mikä on halvempaa kuin lakisääteinen tilintarkastus. Vaihtoehtoisesti neuvot voidaan saada tilitoimistolta.

Mikäli yritystä ei tarkasteta, saattaa ilmetä myös ongelmia. Rahoittajat ja muut velkojat voivat kiristää luottoehtoja ja nostaa luottokustannuksia, koska niiden luottamus yrittäjää kohtaan heikkenisi. Rahoittajat voivat kieltäytyä myöntämästä lainaa, ellei yrityksellä ole esittää hyväksytyyn tilintarkastajan suorittamaa tilintarkastuskertomusta. Kukaan ei myöskään valvoisi tilitoimiston palvelun laatua. Tilintarkastusvelvollisuuden mahdollisesti palatessa, aiheutuisi ylimääräisiä kustannuksia kun avaavaa tasetta laadittaessa olisi tehtävä tarkastuksia taannehtivasti useiden vuosien ajalta.

LÄHDELUETTELO

Aho, T. & Vänskä, H. 1996. Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa. 2. painos. Jyväskylä: Lakimiesliiton kustannus.

Flint, D. 1988. Philosophy and principles of auditing. London: Macmillan Education Ltd.

HE 194/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M.-L. 2002. Tilintarkastus. Asiakkaan opas. Vantaa: WSOY Lakitieto.

Horsmanheimo, P. 2005. Pienyritysten tilintarkastusten tulevaisuus? *Tilisanomat* 2/2005. 36-41.

Juonala, P. 1998. Tilintarkastus kommandiittiyhtiöissä – kuinka yrittäjät itse sen kokevat. *Tilisanomat* 2/1998. 46-51.

Kauppi, V. 2006. Ammattimainen tilintarkastus lisää yritysten turvallisuutta. *Luottolista* 7/2006. 10-11.

KHT-yhdistys – Föreningen CGR. 2002. Tilintarkastus. Jyväskylä: KHT-media.

KHT-yhdistys – Föreningen CGR. 2005. Tilintarkastusalan suositukset 2005. Helsinki: KHT-media.

Kokkonen, S. 2000. Tilintarkastuksen perusteet ja käytäntö. 2. painos. Vantaa: WSOY.

Koskela, M. 1990. Tilintarkastus pienissä ja keskisuurissa yrityksissä. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-125.

Koskela, M. 2005. Tilintarkastajan näkökulma pk-yrityksessä havaittuihin ongelmiin. *Tilisanomat* 6/2005. 20-23.

Kosonen, L. 2005. Vaarinnpidosta virtuaaliaikaan. Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, kauppatieteiden osasto. 210.

Leppiniemi, J. 2004. Tilintarkastuspakko? *Tilintarkastus – Revision* 2/2004. 8-15.

LTT-tutkimus. 2006. Tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudelliset vaikutukset. Kauppa- ja teollisuusministeriö. Helsinki: Edita Publishing. KTM Rahoitetut tutkimukset 2/2006.

Lydman, K. 2002. Tilintarkastajan riippumattomuus – uhat ja varotoimet. *Tilintarkastus – Revision* 3/2002. 7-16.

Mäkinen, L. 1998. Tilintarkastus pienyhtiössä. *Tilintarkastus – Revision* 5/1998. 382-383.

Niemi, L. 2004. Millaiset ovat Suomen tilintarkastusmarkkinat tänään – ja huomenna? *Tilintarkastus – Revision* 4/2004. 54-62.

Niiniluoto, M. 2003. Tarkastuspakosta luopumiseen ei ole aihetta. Pk-yritykset hyötyvät itse tilintarkastuksesta. *Luottolista* 9/2003. 10-11.

Rehn, J. 2005. Pk-yhtiöiden tilintarkastus. Missä mennään – mitä on tulossa? *Tilintarkastus – Revision* 4/2005. 18-22.

Reiniharju, J. 1999. Neuvova ja konsultoiva tilintarkastus tuo lisäarvoa asiakkaalle. *Tilintarkastus – Revision* 6/1999. 441-442.

Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. 2.painos. Porvoo: WSOY:

Riistama, V. 2000. Tilintarkastus – perusteet. 3. painos. Porvoo: WSOY.

Rinkineva, M-L. 1998. Pienten yhtiöiden tilintarkastus ja kirjanpito. *Tilisanomat* 5/1998. 40-43.

Saarikivi, M-L. 1999. Tilintarkastajan riippumattomuus. Väitöskirja. Helsingin kauppakorkeakoulu. A-155.

Saarinen, O. 2002. Tilintarkastaja Pk-yrityksessä. *Tilintarkastus – Revision* 7/2002. 33-34.

Saarnia, M. 2005. Tilintarkastuksen valvonta ja laadunvalvonta. Pro gradu -tutkielma. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, kauppatieteiden osasto.

Sahiluoma, V. 2006. Pienyritykset ovat laiskoja kilpailuttamaan tilintarkastajia. Suuryritykset kilpailuttavat yhä useammin, pienet yhä harvemmin. *Kauppalehti* 8.11.2006. 13.

Sorsa, E. 1998. Tilintarkastuspakko ja pienyhtiö. *Tilintarkastus - Revision* 5/1998. 376-380.

Sorsa, E. 2001. Tarvitaanko tilintarkastajaa pienyhtiöissä? *Tilintarkastus – Revision* 5/2001. 27-31.

Tilintarkastuslakityöryhmä. 2003. Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003. Kauppa- ja teollisuusministeriö. Helsinki: Edita Publishing. Työryhmä- ja toimikuntaraportteja 12/2003.

Tilintarkastuslakityöryhmä. 2004. Tilintarkastuslakityöryhmän raportti – yhteenveto saaduista lausunnoista. Kauppa- ja teollisuusministeriö. Helsinki: Edita Publishing. KTM Julkaisuja 8/2004.

Tilintarkastuslautakunta. 2001. Raportti tilintarkastajien riittävydestä ja muista tilintarkastusalan tulevaisuuden näkymistä.

Virtanen, A. 2003. Luottamus, uskottavuus ja vastuu. Hyvä tilintarkastustapa ja tilintarkastajien hiljainen tieto. *Tilintarkastus – Revision 2/2003*. 29-32.

Väyrynen, J. 1995. Kenen asialla on pienyrityksen tilintarkastaja? *Tilisanomat* 5/1995. 6-10.